

„Нова Искра“ излази сваког месеца. Цена: на годину 16, по год. 8, четврт год. 4 динара; ван Србије: на год. 10 фор. или 20 динара у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се *P. J. Odavību*, власнику и уреднику „Нове Искре“, Капетан-Мишина улица, бр. 8. Рукописи се не враћају; накнадно тражење појединих бројева извршује се само у року од два месеца. После тога рока бројеви се могу добити само за откупну цену. —

Последњи стакар

(из записака мога дома)

Драгутин М. Домјанић

— Загреб —

У оно вријеме је био неки мусави сеоски пас заблудно град и више од обијести него од злобе загризао дебељакно песанце високе даме, које се иначе са собарицом возило на кочији у шетњу, али онај пут опет побјегло из дворшита, јер се упутило с неком простом кујицом у мезалијансу, о којој се у кући говорило само тихо и с негодовањем. Песанце је више од страха (дама је рекла: живчани шок!) него од озлиједе угнуло. Крволочни је пас побјегао, а дама није дозволила парање свога миљеника и зато се сумњало, да је пас био бијесан. Услед тога је одређена контумација за псе у околишу малоне од сто миља.

У том околишу је било и бивше имање које је пропало као и племићска породица која је ту живјела кроз покољења.

Остала је која шака земље на дворшиту и за сиљним пањем липе кућа без прозора, без врата, без живе душе, тиха, али још увијек свијетла, као да је још јучер у њој звонио дјечји смијех под шумном крошњом столетне липе и као да је час прије замрла пјесма са гитаре а

слијепом старцу пошле мисли за звуцима у далеку младост, док је још и њему било сунце златно ко и живот. Али липа је посјечена и продано дрво, дјеца су одрасла и већ су људи и већ су се и они преживјели, гитару је на дражби купио цјани опанчар а старац је умро сам окусивши чашу поклоњена вина, док је његове винограде уништила филексера и родбина.

На том је дому била клетва. Иначе не би могло бити на тако маленом простору толико несреће. Једва је који од чланова тога рода свршио обичним, мирним начином и умро „сретно и наравно“ то јест од старачке немоћи. Портрети чланова тога рода јесу портрети нескршливих несрећа. Бака је још држала дјецу на окупу и барем једном на годину би се састали, а у празницима би смијех дјече испуњао сада посјечени врт и воћњак. Али и бака се прерадила и усред посла умрла. Сад су се дјеца разишла за увијек и сивијени дједа остао сам са својим фамулусом, негдашњим вјечно младим јуристом, који је вазда пјевао и вазда се канио женити, те у тој нагани и осједио. Није било газдаричине руке и све пошло по злу. Дједа се задужио зету, који је трговао свим и

свачим. За дуг му зет продао све на дражби и сам купио за ситницу. Од дражбе је дједа просто венуо. Није више ни ишао по собама у којима је готово видио сваки кутић, само се скутрио на канапу и сједио као у полусну под старом сликом свога грба, замрљаном од муха. Венуо је и након кратке болести и неопазнице умро на руци свога јединог пријатеља, сједог младића, који је остао сам с неким полудивљим песом, које се, заблудивши из туђег села, излемано од сељака и изгризено од паса, склонило у опустјели дом.

Зет је све продао: стољетну лину, јаблане, те старе чуваре племићских домена — циганима за корита; крпу по крпу земље, док је још дједа живио; воћке и остатке подрума за гориво дрво, а дједа је под задње дане морао у кабаници сједити у својој соби; темељно камење зграде при зденцу оному истому сељаку који је прије покрао греде срушене зграде; грабово дрвеће из сјенице, у којем је било урезано толико имена и толико успомена; малу сребрнасту брезову шумицу, иза које је сунце излазило, па и алеју старих дудова. Из куће је, наравски, разнесао све што није било прибито, даначе је ситничару дао с темеља стргати стару жељезну пећ са жељезним нимфама у вјечном плесу — крамару Жидову у замјену за нешто модре галице. Старим клавиром су ложили ватру тежаци што су преносили kotaц у зетов виноград.

Јуристу је ипак оставио његову собу, слоњени кревет, бивши столац и комад стола, али уз најамнину, и то само зато, да пази да тко не украде још и опеке од куће, а у осталом тко би и узео у најам ону собу влажну, близу гнојишта, с прозорима залијењеним папиром и с тако изгаженим прагом, да би се и човјек лако у собу провукао и крај закључаних врата.

Јурист је који тједан тамо становао и даље је пјевао куд је ишао, само коврчасте су косе бивале све бјеље и лице све више изорано. С њим је био пас на сваком кораку, а често спавао на његовим ногама. Њему је јуриста сада пјевао, њему се тужио, па други су га сви држали

наметником, а нису се хтјели сјетити, да је он слијепца дједу водио кроз већи дио живота, а од бакине смрти и хранио и одјевао. Покојног дједу је волио пас и вагда био узгањ, кад би старац сам, тапајући батином, шетао на дворишту пуном сена, што га он није видио.

По смрти се пас снуждио и често обилазио собу, гдје је дједа умро, али у собу није ушао. Страних људи није трпио, а особито не зета. Чим би га издалека осјетио, тако би се узнемирио, разбијеснио, да си га једва придржати могао. А и зет га је мрзио, као да је човјек. Једино то песмо није могао одстранити и ако га је увијек сјећао да је у том пустом дому наметник, а није га могао ни продати, јер је било без вриједности.

Отказати јуристу стан отворено није могао, јер га није сметао а плаћао је станарину. За то је једне хладне ноћи дао одијети с куће сва врата и све прозоре, док јуриста није било код куће, а кад се јутром вратио, нашао је пса кржаве главе и једва жива на свом кревету. Дошле су ноћи дуге, снијегне и зложне, те је јурист морао оставити стари дом и уселити се у сељачку кућу. Било му је тешко, као да су тек сада умрли сви које је он љубио, — али зима је јача од срца.

Пса је остало. За двије, три ноћи чуло се у пустом дому лајање и као отегнути плач, и тако је било даље сваке ноћи. Пас није више никог познао, свакога је бјежао и никому није дао ући у кућу.

То је била зету добра излика, да је вагда пас бјесан, а пошто је пасја контумација, сам га је устријелио, кад се пас већ сав изнемогао стиснуо у кут, гдје је дједа умро.

Запао је дубок снијег и прекрио двориште и разбите црепане дома, а дом је био сабласно тих и гледао својим ископаним очима мртво са брежуљка у бијеле ливаде и шуме.

Сада је зет истом ступио сасвим у посјед *свога* имања.

Негде чух...

Негде чух,
Неко рече име твоје,
Слатко, мило име твоје
Негде чух.
К'о да липа замириса
У тај мах,

Кроз душу ми чежња мину,
Занесе ме у давнину...
У тај мах
К'о да липа замириса.

Пијетро Косорић

В. БУКОВАЦ

ГУИДУЛИТЪЕВ САН

Два падишахова роба

(Истинит догађај са Носова)

I

рајем лета, кад Косовске железнице још не беше, рано изјутра царски весници ви-каху по Солунским улицама, најпре на турском, после на грчком и најзад на српском језику:

— „По заповести светлога валије Солунског, мушира Саадедин-Девлет-паше све су градеке капије поседнуте. Све кириције, које су се затекле овде, нека дођу у конак да узму царске товари под комору за Сарајево. Царска ће благајна плаћати само по два гроша дневно на свакога коња за исхрану. Ко покуша да се из града искраде, биће кажњен новчано, а ко буде молио нашу, биће одмах бачен у Канли-Кулу на неодређено заточење. Таква је заповест и нека Бог свакога сачува од непослушности и дрскости, јер је гнев царског намесника, светлога валије, толико исто безграничан према дрским, колико је велика правичност и личност његова према послушнима!“

Весници обиђоше све главне улице, па се поново вратише на главна тржишта, где поновише страшне наредбе само на српском језику, доказујући тиме као да се све то тиче највише Срба. Јер последње речи валијине заповести особито звонко изговараху, старајући се да им даду правилно изговарање без икаква мешања турског језика.

Имали су и зашто.

Солунски караван-сараји у то време, кад кроз жиле свеколикога живота на Балкану бијаху струје мрачне и поетске средњовековности, бејаху препуњени кириција из западних и северних земаља српских. Они већ посвршавали послове у Источној Румелији, па се сад стекли у Солун, да узму товари безбројним трговцима до Скопља и Ниша, Бања-Луке и Метковића. И баш у овом тренутку мудри валија нашао згодан случај да готово бесплатним подвозом снабде немирну Херцеговину и беговску Босну прахом и оловом, чиме ће је бранити низам и паше од толико непријатеља, спољних и унутарњих. А оваку згуду тешко би кад и дочекао. Караван-сараји препуњени коња, а кириције сама раја, која ће морати да послуша и да без паре и динара однесе царску цебану. Он ће зато, као искрени син велике отаџбине и роб цара над царевима, бити веома задовољан, а са сјајне и украшене златом и драгим камењем тахте, где калиф премишља велике државничке мисли, просуће се к њему, робу падишахову, милости као бисер са грла његове Ђурђијанке, кад је у љубавном заносу стисне мало више него што треба... Он добро зна да су Срби доста тврдоглави, па је због тога издао заповест да му не долазе и да га не

моле, него да сви дођу у конак, па ће сам ослободити коморе сиротињу, само ако буде сувишак коња.

Страшна вест брзо обиђе све караван-сараје. Не потраја дуго и у једном се скупише сви крамари, окружени кирицијама, ожалошћеним и убијеним, као што је свако кад му зла судбина испече овакав колач. Видиш брката разголићена Сеничанца, како је осунуо лице, покуњило главу и пул сазнања да је горе високо, а доле тврдо — готов је само да махне руком, што увек чини Словенин кад га снађе безгранично зла судбина. И остали су као и он. Место тога да узму трговачке товари и зараде лепу парницу и однесу је кући за Вожић, они ће изгубити до Сарајева толико времена без наднице, покварити коње под тешким товарима, бити срамљени, псовани и бијени немилосрдним војницима Анадолцима и — доћи кући са пребијеним ребрима и испијеним лицима.

Комора!.. То је страшна реч која кирицији и уморан сан квари, па га у глухо доба разголићена гони да при зимској мењави потрчи к своме коњу хранитељу, са чијег самара и децу обува и крено име вином прелива и Турчину проклети данак исплаћује. А сад је то стварност. Сад је то истина. И од Солуна до Сарајева толике муке без марјаша награде.

Крамари уђоше у једну собу да се посаветују шта ће да раде. У осталом, то није баш дуго трајало, јер су сви знали да од зле коморе, као и од свега нојзи сличног, у Турској има само један лек — новац...

II

После пола часа из караван-сараја изиђе младић у богатој Косовској ношњи, али без јагагана и пинтоља, и ако си га одмах могао познати да је крамар, по широком, плоснатом фесу и високим чизмама. Крамари јавно носе оружје, јер им власти допуштају. А младић беше све оставио, само у руци држаше повећу торбу, нечим готово вршком напуњену. Он управи великом улицом право ка конаку. Стража га пропусти кроз капију, и он изиђе на горње бојеве. Пред одајом валије заустави га крупан ординарац, па кад чу његову жељу, љутито махну главом и рече:

— Олмаз!.. (Не може се!).

Момчић се тихо осмехну, спусти торбу и извади свој новчаник. Згодно и брзо пружи Турчину пет дуката.

— Олмаз! — чу се и опет лаконски одговор.

Момчић пружи још пет. Ординарац се значајно осмехну, рече да ће се постарати да га паша прими, па уђе унутра. После неколико тренутака врата се отворише и он са глумним турским поносом, помешаном са лакајском халапљивошћу и уљудношћу, указа младићу пут. Младић узе торбу у леву руку и слободно прекорачи праг. И од-

мах угледа нашу, још младог; дубоко му се поклони, па онда приђе, пољуби му skut златом извезена кафтана и мекану руку. Кад то учини, извади из торбе писмо и положи га на пашино колено; после тога развеза мараму и гомила дуката чудновато блесну поред пашиних ногу.

— Пашо хазретлери!) — поче младић чистим турским језиком. — Око двеста кућа љуте сиротиње царске раје, која се храни само са самара, моли ти се данас да ослободиш сто мојих другова и њихову тисућу кљусаци. Царска је земља и велика и богата, те се наш светли цар (да му Бог на дуго продужи дане!) може обићи и без наше сиротињске помоћи.

Кад ово изусти, дубоко се поклони, па приђе и опет пољуби skut и руку намрштеном пани. Кад то брзо и лепо изврши, измаче се на неколико корака и мирно стаде, готов да чује и гром и благовест.

Паша диже своје очи и премери га. Мрдну главом и отвори писмо, па кад га прочита, опет погледа младића и осмехну се. Но то потраја само за тренут.

— Како ти је име?

— Радован, светли пашо.

— М-м... Радован... Јеси ли ти амо довео породицу Весел-пашину из Мостара?

— Јесам, у твоје здравље...

— Хм... — промрља паша кроз нос, па се замисли јамачно о ономе што је слушао прошле године о породици Весел-пашиној, коју је неки млади Србин крамар, по имену Радован, довео у Солун здраву и читаву, и ако је у Качаничком ждрелу изгубио дванаест другова, док је караван и харем одбранио од разбојника. Том је приликом млади крамар показао колико је и поштен и јуначан, те се одмах прочуло о њему по свима раскришћима с обе стране Вардара.

Паша опет прочита молбецицу, па подиже очи и намргоди повије.

— Како си смео погазити моју заповест и доћи ми? Знаш ли како сам наредно и казао да свакоме непослушнику прети Канли-Кула?

— Погрешно сам, пашо, из невоље... Опрости...

— Ех, опрости!?!.. Ва!... Велиш да вас има сто. А зашто није други дошао?

Радован погну главу и немаше одговора.

— Зашто! Јеси ли ти најстарији или главни крамар?

— Најмлађи сам, светли пашо.

— Тако... Па зар само ти не жалиш главе?

— Жалим, пашо. Али сви су они ожењени, имају деце, а ја немам ни жене ни деце. Мислио сам да је боље да ја изгубим главу, ако је потребно, него ма ко други од њих. Али је у царских намесника срце широко и милостиво. То сам знао, и тога ради се и реших да припаднем твом светлом колону. И молим ти се: избави сиротињу од коморе, па ако хоћеш узми за то моју главу. Аман, пашо хазретлери!

Паша га у чуду погледа.

— Да те нису преварили и наговорили крамари па овај поступак?

— Нису ме преварили, пашо...

— Па зашто није други пошао?

Ц. Медовит

Благовештење

Радован се нађе на невољи.

— Нису смели?

— Да... — тихо промуца.

Паша се мало разведри, па га благо погледа.

— Колико ти је година, сине?

— Двадесет и пет, честити пашо.

— Хм... веома си зелен... Са мном се не треба шалити. А шта си ово донео?

— То ти је сиротиња послала *јабуку*.

Паша се осмехну.

— Велиш да ниси главни караван-баша?

— Нисам. Ја имам свој караван од сто и четрдесет коња и двадесет људи. Њихов сам само крамар, а остало има своје крамаре и сви имамо другог главног крамара.

Паша се зачуди. Повуче неколико димова из наргила, па устаде.

— Веома си зелен, синко. Млађи се за старије не моле. Али ти си изузетак — да ти нисам дужан... Да је ко други дошао и донео овај новац, одмах би му глава одлетела с рамена... Младости ваља праштати: за твоју отвореност поклањам ти живот, а за пожртвовање

) Светли.

ослобађам твој караван. Иди, узми своје коње и бежи из Солуна, а објаву ћеш сад добити.

Радован се сневесели.

— Аман, пашо, ослободи и остале!

— Иди одмах, не љути ме!

— Онда узми и мој караван, јер немам образа да се вратим међу крамаре. Молим ти се: или све или ни мој!

— Ах, рајо, рајо! Имаш добро срце али тврду главу — рече паша, очевидно и наљућен и тропут младићевим држањем. Паша је подуже стајао и укочено гледао час на њега час кроз прозор на глатку површину залива.

— Добро, сине! Ослобађам ти све коње ради твога поштења. Кад у царској земљи има такав човек, ја се радујем, јер га први пут сретам... Нека је у добар час: иди с миром!

Младић се дубоко поклони и пољуби пашин скут и руку.

— А сад узми и ове паре, ову *јабучку*, како ми рече. Може бити нећеш веровати, но заиста ништа не мрзим као мито, које је уназадило нашу царевину. Ти си поставио главу у торбу и право је да ти дружина добро плати. Зато ти заповедам да узмеш сав новац и задржиш себи. Пази, не љути ме!.. Иди и моли се Богу за царско здравље!..

Радован се поклони и са свештеним поштовањем погледа заиста чудноватог пашу, који одбија новац; брзо ступа дукате у торбу и с турском пристојношћу и са искреним страхопоштовањем остави одају. У преоблику пружи ординарцу још десет дуката, па ишчезе.

Кад је све испричао крамарима и још рекао да ће новац ипак да врати, они му понудише да међу собом поделе, а дружини да кажу како је паша све узео. Дошло је до крупних речи. Радован одмах скупи сву дружину, па им и ово исприча и, раздајући свакоме новац, рече: да пазе кога бирају за крамаре.

Око подне чиновник је на Вардар-канији пропуштао караван за караваном и многе кириције призивао и нешто тајно с њима беседио. Радован је тек у Скопљу дознао да их је чиновник питао: јесу ли примили свој новац или не?

III.

Прошло је две десетине година.

Солун већ беше везан за Митровицу железним путем. Гвоздена кола свакога дана чудном Косовском ширином носиле и трговачке товари и прах с топовима и безброј нових генерала и чиновника. Па ипак је живот на Косову текао по истом коловозу као и пре, кад све беше по староме средњовековном начину. Арнаути беху досадили и народу и властима, због чега учесташе жалбе у Цариграду.

И баш у ужасном тренутку безвлашћа, по Митровици се једнога дана пронесе глас да цар шаље на Косово неког мушира као изванредног изасланика да разбијетри мутни положај и извиди рајине жалбе и муке. Тога

ради народ поче да врви у Митровицу са свих страна. Напоследку службено би објављен дан и час муширова доласка. Митровица се диже на ноге и учини све потребне спреме.

У петак, на Бајиру поред војнога стана, с обе стране главнога пута до саме железничке станице, слеже се огроман свет. Одатле до самога конака беше уређена војска свих родова. На првом месту коњица, поред ње неколико батаљона арнаутских стрелаца и пред њима по два вода, с обе стране пута, копљаша и секираша, а на самом брду, према Звечану, неколико батерија пољске артиљерије. Даље је у ужим редовима био анадолски низам. До самих батерија стајаше турско духовништво: хоџе и уleme, па чиновништво и тек онда председник са члановима општине, а до њих учитељи и ученици свих турских школа, и нижих и средњих. То је са десне стране. С леве пак беху арнаутски поглавари, до њих српско свештенство, општина, грађани, учитељи и ученици. Одавде с обе стране пута стајаше огроман свет сељака Срба, без свакога реда, на челу са својим кнезовима и кметовима.

Грађани — Срби и Турци — одевени у свечано руво, а сељаци у рите; многи су међу њима чак и без онака.

Прва гомила сељака беше из места поред Ибра од Митровице до Пазара; пред њима њихова четири кнеза, на челу са главним кнезом, високим црномањастим човеком у чистом сељачком оделу и турској грађанској обући. На глави му црвени фес и око њега повећа бела чалма, а у руци штап. Густи, проседи бркови особито доливачу правилном носу и широком, глатком подбрлатку. Израз миран, величанствен као у стародавни источни патријарха.

То беше кнез Радован Росуља, кога је народ још давно-давно изабрао за кнеза, осетивши у њему простим народним чудом великог човека свога краја. Чим се вратио из Румелије и донео кући доста новца, пређашњи кнез, после једног народног збора, добадио му је кнежевски топуз и штап и позвао народ да га избере. Народ није ништа одговорио, већ неколико пута испалио пиштоље. Радован се до земље поклонио народу, заплакао се, пристао и одмах отпасао оружје и примио кнежевски топуз, а са њим и главну народну бригу: да штити сиротињу рају од сваке хале и вране...

Вуђи свакад с народом, већ прослављени кнез и данас ће у име његово пред високим царским изаслаником пролити сузу...

Огромна светина упрла очи кроз сребрнасту таму равнага Косова. Локомотива већ зазвижда и бригадни генерал истрже из корица сабљу и издаде наредбу првој батерији. Топови грунуше један за другим и пуцањ се убрзо помеша са звуцима марша „Хамидије“. Влак стаде. Гомила се узруја, жандарми потрчаше поред светине и, верни својој турској пехатности, тек сад почеше да закопчавају своје парадне копоране. Командант Косовске артиљерије одјурн на коњу и поднесе рапорт. После се окрену

и махну сабљом. Сви пукови одадоше поздрав. Чим се разлеже узбуђена команда, пукови задрхташе. Стрелци пођоше брзим, свечаним маршем. Напред коњани и секирани са кожним увијанкама од грла до земље; достојанствено издигли секире и копча, крупно корачају и рекао би да их Мухамед шаље да невернима обзване истинску веру јединога Алаха...

Стрелци прођоше. Крете се коњичка музика са неколико ескадрона коњаника на помамним арапским хатовима. Из странинога тутња само каткад разбереш: „Арш — арш!“ оштру команду Алајбега у курдијанској шубари. Појави се и муширов весник у живописној одећи, држећи на позлаћеном копча царски ферман — муширово пуномоћство. Напослетку, у гомили златних кафтана, очи засталоше на већ доста седом наши озбиљна лица, у простом свакодневном војничком мундиру. Кола иђаху за њим празна, јер он јеђаше на белој епирској мазги. Поздрављаше руком војеку и народ, па се заустави пред хоџама. Улема, у златном турбану, диже руке и очита молитву. — „Падшах'м'з чок јаша!“ — разлеже се по целом брду.

Топови опет рикнуше двадесет и један пут.

Мушир махну руком и свита пође. Кад приђе српскоме живљу, он уљудно поздрави свештенике и грађане, па ободу мазгу и приђе к сељацима. Сви се

намах дубоко поклонили. Радован Росуља приђе ближе и рече добродошлицу на српском језику, па му се сасвим примаче и у име народа пољуби му колено. Мушир погледа, усправи се на мазги и махну руком пут народа.

— Кметови и народне старешине нека ми приђу! — рече он турски.

Кад га старци са дубоким поклонима окружише, он настави на турском:

— Ко од вас зна турски или арнаутски?

— Ја, ја, ја! —

— А ти? — окрену се паша кнезу Росуљи, који немо стајаше за све то време.

— Ја не знам ни турски ни арнаутски, честити мушире!

— А како знаш?

— Нашки...

— Добро! — промрља паша и позва ађутанта: — Запиши: народни старешина који не зна ни турски ни арнаутски! — па окрену мазгу и за тренут ишчезе пут конака кроз Митровачке прљаве улице.

— Бог с тобом, кнеже, шта учини?!... — повикаше кнезови Росуљи. — Мушир се наљути и Бог зна шта ће од тебе учинити...

— Штогод хоће! — одговори кнез и мирно, сасвим мирно пође за осталом светином.

IV.

Митровица је за последњих сто година провела прву слободну ноћ. Двориште конака, тргови и све улице беху

И. Мрквичка

Свештено је

запруђене светином. И све се то кретало први пут у са знању да му обноћ нико неће ништа рђаво учинити. Под притиском страха, све се то некако збратило; Арнаути се повукли и забринули, постали према Србима уљудни и пажљиви, тврдећи свакоме: како је суседство света ствар и како једна земља треба све да скупи, те да сви живе на миру и у љубави. Срби се подмигују и сваки у души осећа: „Е, причај ти сад, причај...“ По улицама разведени огњени, те и иначе лепа Митровица, примила неки особити, стари и ејајни облик. Сељаци се на дрварском тржишту, недалеко од конака, разредили у неколико тabora, па око огњева причају своје доживљаје, споминују стара времена, и готово нечујно њихова душа додира струне боље будућности...

Освану дан и весници објавише: да ће се читати царски ферман и да ће бити примаче у конаку. По па-

дешној наредби неколике пекарнице издаваху народу хлеб, а војници довезоше неколико закланих овцова, да народ спреми себи ручак. Трговине све позатваране.

И ферман се прочита и настаде примање по реду: најпре Турци па онда Арнаути. Тек око подне дође ред на Србе; они се узмигољаше, а прота поче да прикуља расу, мислећи да ће и њега паша позвати.

Из конака изиђе муширски ађутант. Прође кроз свет и устави се у сељачком стану. Извади из џепа хартију и викну:

— Нека пође за мном *онај што не зна ни турски ни арнаутски*. Мушир га зове!

Сељаке ово жигну и сви са зебљом и страхом погледаше на свога главнога кнеза. Овај се подиже и бадро пође за ађутантом, који га брзо уведе у муширову дворану. Кнез му смело приђе и пољуби скут и руку.

— Ти си народни старешина?

— У цареву и твоје здравље, пашо.

— А не знаш ни турски ни арнаутски?

— Не знам...

— Знаш само „*нашки*“?

— Да, *нашки*...

— Како то *нашки*? Има језик турски, бугарски, грчки и т. д. а „*нашки језик*“ нико није досле чуо... Је ли твој језик бугарски?

— Није, честити пашо!

— Па какав си ти народ?

— Не знам, честити мушире.

— Како не знаш? — љутито подвикну паша. — Рум?

— Не!

— Булгар?

— Не!

— Арнаут?

— Не!

— Алах!.. А шта друго?

Паша се збиља зачуди.

— Ја сам прост сељак — настави кнез мирно — а ти си школован човек. Ти из књига знаш да је ову земљу цар Мурат сабљом отео на овом пољу од некога цара Лазара...

Паша устаде и приђе му.

— Тај стари цар, као што ти знаш, имао је велики народ, међу собом несложен и вери неверан... Кад је тај цар погинуо и вама царство предао, тај народ је остао око цркава и намастира, по селима и градовима, да као *царска раја* новоме цару служи и веран му буде. То су ми стари причали. А причали су ми и многе друге ствари... Ето, честити мушире, шта ја знам; сад ми ти кажи који смо народ ми раја: шта је био тај Лазар и његов народ?

— Срб?

— Ти, пашо, знаш боље но ја — одговори кнез угињући раменима.

— Врло добро: — Срб-милет!

— Ваља ти, пашо, ка оцу, а народ ти се моли да кажеш чиновницима шта смо, те да нас не зову и не занесују ни *рум* ни *булгар*...

— Добро, добро — рече мушир и записа. После га значајно погледа и осмехну се. Наслони му на раме руке и поче турски:

— Некад си говорио турски као прави Стамболија, а сад знаш само *нашки*!.. Срамота!.. Заборавио си свога доброг познаника, па се чиниш да не знаш турски. А Солун? А кад си био караван-баша, а комора и „јабука“? А?.. Видиш како те памтим добро! Ну, збори, зашто не знаш ни турски ни арнаутски!

— Пашо хазретлери! — рече кнез, па му притрча руци.

Паша се у грохот насмеја.

— Збори турски!

Кнез се опорави и поче чисто турски:

— Опрости, пашо, јер те нисам познао. Давно је било, али твоје добро никад нисам заборављао. А што сам рекао да не знам турски, велика ме је народна невоља нагнала. Дођу овамо наше, са којима народне старешине говоре турски, а кад оду одакле су дошли, — и не знају шта смо ми.

— Аферим!.. Ако, ако, не љутим се... Ти си добар човек. Седи. Никада те нисам заборављао, но сам се свакад чудно твојем поштењу. Ти и не знаш да сам онда одмах послао чиновника да пита сељаке, твоје сељаке, да ли им ниси за се задржао „јабуку“? И он ми рече да си све до марјаша вратио. А то је у нашој земљи чудо! Браво! Мило ми је што те опет видим као старешину. Седи, седи да се поразговарамо као добри стари познаници. —

Не прође неколико дана, а муширски је ађутант опет тражио и нашао онога што не зна ни турски ни арнаутски, па му пред народом предао пашини поклон — врло леп ђурак и раскошан чибук. А кроз месец дана рано изјутра звекет верига будно је свет по улицама ка железничкој станици, те је отворио решетке на прозорима и гледао оковане зликовце Арнауते, како их проводе у Малу Азију на вечно заточење.

Мушир је дуго остао на Косову и већ се почело у приче да ставља како тајанствени кнез седи код њега целе ноћи, те га наговара о многоме, што Турци не воле. Чак се почело да гунђа: како је паша и вером преврнуо, те је постао већи ђаур и од самога кнеза...

Тако се причало по чаршији међу Турцима, а у самој ствари ова два поштена роба великога Падишаха искрено се саветоваху како да уведу у ред несрећни и криви алам-камен Калифове Круне...

Москва 1905.

Гр. Божовић

Једној песми

У свет си дошла јесењег дана
 Кад лишће пада по гробишту мртвом,
 Од срца пала болом искидана
 За прељубљеном црне смрти жртвом.
 Обијала си залуд многа врата
 И смиловања тражила код људи;
 Свећ остала си бедна, непозната,
 Ко туга боних, изморених груди.

Задар, 1905.

Ал' сестра Глазба виде твоје сузе
 И меким гласом тешити те стала,
 За верну другу тебе скромну узе
 Пољубив жарко твоја уста мала.
 На посестримске примила те груди
 И своје душе жар је у те слила,
 Па ситност презрев бездушнијех људи
 Пут неба разви херубинска крила.

Риџард Николић

Како се заснивала астрономија?

Цртице из историје астрономије*)

Желећи дати прилике својим читаоцима, да се с времена на време упознају са тековинама астрономске науке — за сада ћемо им изнети неколико основних цртица из њене историје. Тиме ћемо уједно показати како је она изгледала у најстарије доба, када се је заснивала, како су се усавршавале њене методе кроз хиљаде година, док се није дошло до данашњег стања, до тековина које сада интересују не само праве астрономе, него и сваког човека чија се мисао покатад управи и на небо као на једну огромну загометку.

I.

Стара астрономија

Астрономија најранијег доба бавила се само посматрањем излазка и залазка важнијих звезда, затим померањима Месеца и Сунца. Сунчев ток на небесном своду пратио се помоћу звезда, које се виде непосредно по његову заласку или непосредно пред његов излазак, и по варијацијама сенке у меридијану на гномону. Кретање планета посматрано је помоћу оних звезда, којима су се планете приближавале у своме току. Да би се та кретања лакше могла опажати, поделили су небо на констелације, а зодијак на дванаест звезданих слика, према којима се Сунце налази у свом годишњем току кроз дванаест месеци.

Најстарија посматрања сачувана су код *Кинеза*. Код њих је астрономија обрађивана још у доба раније од 2000 година пре Христа. Основица њихових астрономских послова била је у њиховим религијским светковинама. Код њих је била установљена нарочита математичка служба да утврђује календар и да објављује померања.

По хронолошком реду, одмах после Кинеза долазе *Калдејци*. Птолемеј нам је оставио забележена три по-

Р. Валдец

Вазарство

мерања Месечева из године 719. и 720. пре Христа. Калдејци су открили периоду т. зв. *сарос*, која износи 223 месеца Месечевих. По тој периоди Месец долази готово у исти положај према чворовима своје путање, према своме перигеју и према Сунцу. По томе, посматрана по-

*) По Tisserand & Andajer: Leçons de Cosmographie.

мрачења у редној таквој периоди, обнављају се по истом реду кроз друге периоде. На тај начин могли су унапред одредити када ће се које помрачење догодити.

Мало нам је остало трагова о астрономији у *Египћана*. Оријентација њихових пирамида и њихових храмова показује да су они располагали особитим познавањем астрономије. Осим тога, познати глас египатских свештеника био је привукао прве философе јелинске. Талес, Питагора и Платон тамо су нацрпили знања, која су после пресађивали у својој земљи. Питагора је учио да се Земља окреће око себе и око Сунца. Његови ученици и последници веровали су: да на планетама има становника, да су звезде сунца расејана по простору и да су оне центри толиких планетских система. Уз те велике философске погледе ишла су и систематска мишљења о хармонији сфера, само су она оскудевала у доказима. Њихова истина била је савршено непозната.

Оснивање александријске школе

По смрти Александровој, држава му је подељена међу његове главне војводе. На тај начин Египат је нао Птолемеју Сотеру. Он је скупио у своју престоницу Александрију велики број научника из Грчке. Тако је основана Александријска Школа, која је имала своју опсерваторију и богату библиотеку. Један од тих научника покушао је да измери даљину између Сунца и Земље, па је нашао, да је она 20 пута већа, него ли даљина између Земље и Месеца. (У ствари је горња даљина 400 пута пута већа од ове друге). То је био Аристарк од Самоса. Други један научник, Ератостен, дао је прву меру о величини Земљиној, само је то дао у таквим јединицама мере („стадије“), чија се права вредност није могла тачно утврдити.

Хипарк. — Најзнаменитији од свих астронома тога доба био је Хипарк, који је живео у другом веку пре Христа. Он је одредио доста тачну вредност за трајање тропске године и упознао је неједнако трајање годишњих сезона. Нова једна звезда, што се беше појавила за његова доба, нагнала га да се лати израде главног каталога звезда, да би својим потомцима дао могућности да познају промене, које би се збивале на небу, а исто тако и да могу вршити тачнија посматрања Месеца и планета. Већ и он сам је доживео да пожње плодове тога великога рада, кад је открио врло значајну појаву прецесије екваторијске.*) Од њега потиче метода о утврђивању положаја места на Земљи помоћу дужине и ширине, за коју је он први употребио помрачење Месеца. И најзад, он је пронашао и усавршио сферну тригонометрију.

Птолемеј. — Разнолика дела Хипаркова и толики његови проналасци, по некој несрећи, нестала су. О њима знамо само по т. зв. *Алмагесту* од Птолемеја. То је основна књига, у којој је неписано целокупно стање астрономије, какво је било у оно доба када је та књига писана. То је било око 130. године по Христу. Птолемеј је открио главне неправилности у Месечеву кретању.

*) О тој важној појави говорићемо засебно.

Птолемејев систем

Стари су сматрали да је најсавршеније кретање по кругу, једнаком брзином. С тога су такво кретање узели као основицу за кретање планета. Птолемеј је усвојио идеју ту и ону, по којој је Земља средиште свих кретања небеских тела. На основу тих својих хипотеза, покушао је да објасни и неправилности у томе кретању. Ну како то очевидно није могла задовољити теорија о простом кружном кретању, прибегао је комбинацији таквих кретања. Ту комбинацију остварио је теоријом *епицикла*, која чини његов систем. По том систему у средини стоји Земља непомична, око ње се окрећу редом: Месец, Меркур, Венера, Сунце, Марс, Јупитер, Сатурн, сваки на својој сфери. Изнад Сатурна узимао је Птолемеј осму сферу, на којој му се крећу све звезде. За овом долазиле су две сфере за објашњење прецесије, и најзад једна т. зв. *primus mobile*, т.ј. сфера звезданог неба са свима звездама, која се окрене, обухватајући цео свет, једанпут око своје осовине за 24 сата од истока на запад. По њему се Сунце пењало и спуштало по линији на завртањ, да би се тиме објасниле промене годишњих сезона. Ма да је и сам Птолемеј сумњао у тачност свога система, ипак се он одржао кроз 1400 година!

Са радовима Птолемејевим завршује се напредовање Астрономије у Александријској Школи, ма да је сама школа постојала још неколико векова. За више од 600 година после Птолемеја ни један астроном од вредности није посматрао појаве небесне. Рим није ништа нарочито учинио за науку. Да би смо нашли Астрономију која боље напредује, морамо је тражити међу *Арављанима*. Један њихов калифа, Алмамон, који је владао у Багдаду око 814., превео је Птолемејево дело *Алмагеста*, те је тако међу Арављанима проширио учење Александријске Школе.

II.

Утврђивање Сунчева система и гравитације

Коперник (1473.—1543.)

Проучавајући Птолемејев систем, Коперник се никако није могао сложити са онако сложеним и замршеним склоном његовим. С тога је потражио у старих философа какво простије гледиште о уређењу света. Читао је у Аристотела и Плутарка, да су Питагорејци учили како се земља и планете окрећу око Сунца, које се налази у средишту света; за тим, како се и Земља окреће око своје осовине. Он се прихвати те идеје и стана, на основу ње, контролисати посматрања, па је најзад увидео, да се необично просто тим путем могу објаснити појаве кретања небеских тела. Половина кругова, што их је Птолемеј замислио ради објашњења планетских кретања, одмах је ишчезла на свагда. У исто време Коперник је могао одредити и величине планетских путања, које до тада беху сасвим непознате. Оно дневно кретање свих звезда изашло је као илузија, а објашњено је обртањем Земље око њене осе. У место да су се звезде морале заједно

кретати око еклиптикине осе, да би се објаснила прецесија екваторијале, довољно је било позвати се на кретање односно осе Земљине. Овај систем Коперник је објавио у делу „De revolutionibus orbium coelestium“ (1543.) од којег је могао видети један примерак тек на својој самртничкој постељи. Основа његова система је у овоме: Земља се окреће око своје осе од запада на исток; Сунце је према њој непокретно, а тако исто и звездано небо; Земља се окреће и око Сунца, које је централно тело система. По све даљим путањама окрећу се око Сунца и све друге планете. Само је Кеплер сматрао да је положај Земљине осе према Сунцу постојан, па је, пошто није могао објаснити годишње сезоне, приписао Земљи још једно особито кретање око осе. За кретање планета око Сунца, као и Месеца око Земље, задржао је и он епикле, само их је упростио.

Галилеј (1564.—1642.)

Коперникову систему чињени су многи приговори. Било их је који су му замерали то, што је он тиме омаловажио Земљу и спустио је са оне висине коју она треба да има као центар света, па ју је уврстио у ред обичних планета. Друге су замерке биле више научне. Замерали су на пр. Копернику овако: „Па, кад би се Венера кретала око Сунца, она би онда морала показивати онаке исте мена као и Месец, а то нико не види.“

„Јесте, одговарао је Коперник, Венера и треба да има тих мена и оне би се у ствари и виделе, кад би се нашло средство којим би се појачала оштрина нашега вида.“

То средство је и остварено проналаском дурбина, и Галилеј, управивши 1610. год. први пут дурбин на Венери, одмах је видео мена њене. Тиме је најјасније потврдио и претпоставке и сам Коперников систем.

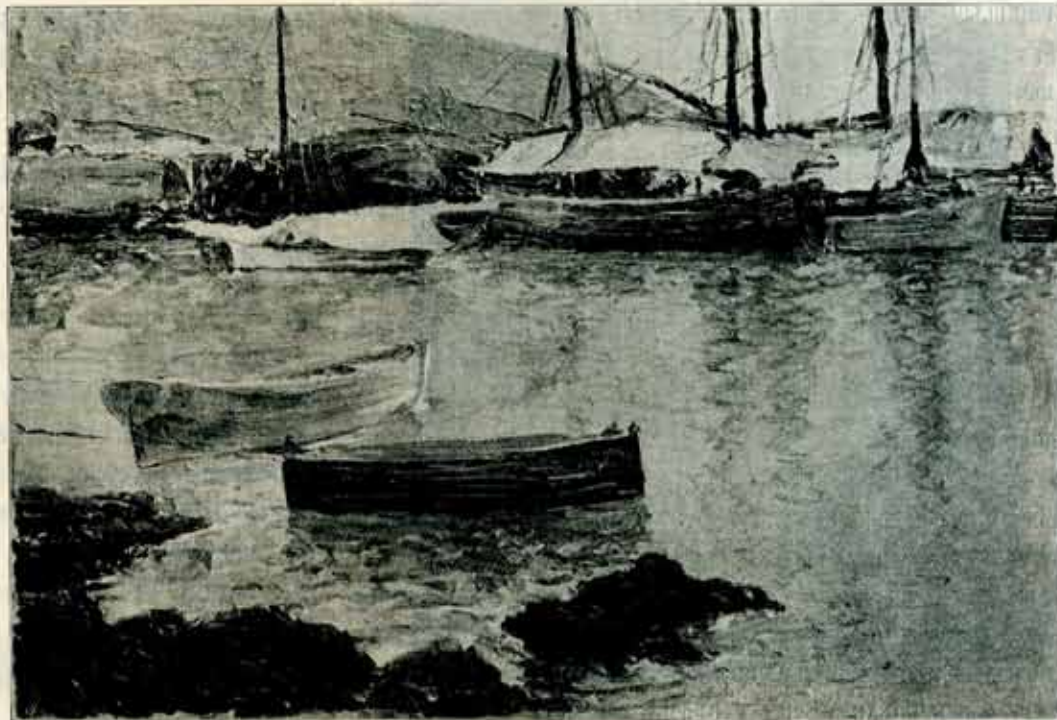
Није тако лако било одомаћити учење о обртању Земље око њене осовине. То њено обртање не види се непосредно, већ се до њега долази размишљањем и упоређењем у посматрању појава које га одају. Галилеј је својим дурбином посматрао пеге на Сунцу, видео је како се оне померају на Сунчеву котуру, ишчезавају на западној страни, па се после 14 дана опет појаве на супротној страни (источној). То је био очевидан знак да се и Сунце окреће око своје осовине. Зашто то не би било и са Земљом чија је лопта знатно мања? Ето тако је нестало и тих других приговора на Коперников систем.

Трећи су приговори били доста јаки. Коперников систем испао је много простији од Птолемејева само за планете, али је био много сложенији за Месец. Њега је

морала Земља вући за собом у своје годишњем кретању око Сунца за исто време за које Месец изврши једно своје кретање око Земље, као да је она непокретна (према њему). Ну Галилеј је 1610. открио четири Јупитерова месеца, па је видео, како их Јупитер на њиховим путањама вуче у своје кретању око Сунца. Тиме је Месец изгубио од своје самосталности и постао је *пратиоцем* Земљиним онако исто као што су и пратиоци Јупитерови. А тиме су и ове замерке одбачене.

Тихо Брахе (1546.—1601.)

Помињући Галилеја, као провира Коперникову систему, ми смо по хронолошком реду мало прескочили један

Томислав Кризман

Крај морске обале

део астрономског рада. Сада се морамо вратити. Тај део испуњују радови Тихо Брахеа. Он је био највећи посматрач неба који је икада до сада постојао. Дански Краљ Фридрих II био му је уступио мало острвце Хуен, у околини Копенхагена, где је он подигао чувену обсерваторију, која се често зове Уранабург. Кроз 20 година, ту је Тихо извршио огроман број посматрања звезда, комета и планета. Његова планетска посматрања са своје прецизности послужила су Кеплеру да пронађе своје чувене законе. По смрти свога мецена, Краља Фридриха II, Тихо је био у немилост, те је напустио своју отаџбину и дошао у Праг. Ту му је кроз неколико година Кеплер био ученик. Тихо је вршио своја посматрања голим оком, јер за његово доба дурбини још нису били пронађени.

Кеплер (1571.—1630.)

По Коперникову систему: планете описују у своје кретању око Сунца скоро кружне путање, у чијем се центру налази Сунце. То је само приближно. Међу тим још нико није ударао на кружно кретање једнаком брзином.

Претпостави се, да једна планета, на пр. Марс (означена са M на овој слици) описује круг око центра O у близини Сунца (које је у C). Продужи се CO за величину $OA = CO$ и претпостави се да се тачка M креће по кругу тако, да угао BAM варира сразмерно времену. По тој се хипотези могло објаснити кретање Марса као што га је Птоломеј био запазио.

Кеплер се подухватио да то упореди са Тиховим посматрањем. Тако је нашао, да правци CM , израчунати и посматрани, нису тачно исти. Одступање је могло изнети до 8 минута. Ну Кеплер је био уверен, да се Тихо никако није могао преварити више од 1 минута.

Размишљајући о томе рекао је: „Тих 8 минута, који се не смеју занемарити, покренули су ме на пут да реформишем целу астрономију.“ Птоломејева посматрања нису ни у чему могла послужити Кеплеру, јер су давала грешке за 8 па и за 10 минута. С тога је целокупну тежину свога рада засновао на посматрањима Тихо Брахеа.

Домисљајући се, како ће најбоље решити показану тешкоћу, Кеплер је најзад сасвим напустио круг, па је покушао да га замени елипсом, коју је грчки геометар Аполоније добро познавао и испитао јој неколике лене особине. Кад је узео да се у једној елипсоидној жижги налази Сунце и кад је тиме прорачунао његову величину и оријентацију, дошао је до могућности да отклони све неправилности и сметње на које је дотле наилазио. Исте успехе постигао је и за друге планете. За тим је одмах утврдио и друга два закона, која носе његово име. Тако су на непрекоран начин утврђени закони кретања планета. А тиме су сасвим одбачене оне сложене комбинације кретања по кругу, што их је Птоломеј замислио, и које су се одржавале у нечему чак и после Коперника.

Домисљајући се, како ће најбоље решити показану тешкоћу, Кеплер је најзад сасвим напустио круг, па је покушао да га замени елипсом, коју је грчки геометар Аполоније добро познавао и испитао јој неколике лене особине. Кад је узео да се у једној елипсоидној жижги налази Сунце и кад је тиме прорачунао његову величину и оријентацију, дошао је до могућности да отклони све неправилности и сметње на које је дотле наилазио. Исте успехе постигао је и за друге планете. За тим је одмах утврдио и друга два закона, која носе његово име. Тако су на непрекоран начин утврђени закони кретања планета. А тиме су сасвим одбачене оне сложене комбинације кретања по кругу, што их је Птоломеј замислио, и које су се одржавале у нечему чак и после Коперника.

Њутн (1642.—1727.).

Са појавом Њутновом почиње Механика посредовати у објашњењу планетских кретања. Да би лакше разумели, у чему се састоји величина Њутнова проналаска, претпоставићемо да се планете крећу по круговима једнаком брзином око Сунца, које се налази у њихову заједничком центру. Још се овде морамо позвати на једну научну истину која се назива „принцип инерције“. Тај се принцип састоји у овоме: ако се неко тело налази у мирном стању и ако никаква сила не утиче на њ, оно ће вечно остати у мирном стању. Покрене ли га каква сила из тог стања, па после не утиче више на њега никаква сила, тело ће се кретати по правој линији и једнаком брзином. Креће ли се пак неко тело по кругу, па га тренутно остави та сила и оно буде остављено самоме себи — од тог часа престаће се кретати по кругу а наставиће кретање једнаком брзином по правој линији, која је тангента на дотадашњој кружној линији а у оној тачки у којој се тело налазило кад га је сила оставила. Ну тај случај

не постоји код планета. Оне се не крећу по правој линији. То пак значи, да има нека сила која утиче на њих свакога тренутка и која им не да да се удале од своје путање у правцу тангенте. Кад те силе не би било — планете би се кретале по тој тангенти и једнаком брзином. Кад је то несумњиво, сада се главна ствар свела на то: да се нађе, каква је та сила која даје живота Кеплеровим законима, а без које они не би могли важити.

Да се уђе у траг тој значајној сили, која господари небесним телима, поступићемо овако. Почнимо од своје Земље. Представимо да је маса њена m , даљина од Сунца a , трајање њеног оптицања око сунца (сидерална година) T , а брзина оптицања V . Узмимо још да је F та сила која утиче сваког тренутка на земљу. У Механици постоји и утврђен је за оваке случајеве закон: ако се материјална тачка (чија је маса m) креће једнаком брзином по кругу (чији је полупречник a) извесном брзином (V), онда се кретање те тачке убрзава све већма силом (F), која је управљена ка центру тога круга, а јачина те силе одређује се по формули:

$$F = \frac{m V^2}{a}$$

Дакле је у случају, који смо узели за земљу, та значајна сила управљена непрестано ка центру Сунчеву. Познат је и закон да се брзина добија деобом дужине пута са временом за које је тај пут пређен. А пошто је код Земље тај пут кружан (т. ј. $2\pi a$) а свршава се за једну сид. годину (T), добијамо за њену брзину формулу:

$$V = \frac{2\pi a}{T}$$

а из ове и горње формуле добија се израз за саму ту силу F :

$$F = \frac{4\pi^2 a}{T^2}$$

По Кеплерову закону (трећем, где је израз $\frac{a^3}{T^2}$ једнак и за све планете) може се поставити однос:

$$\frac{4\pi^2 a^3}{T^2} = C \text{ или } \frac{4\pi^2 a}{T^2} a^2 = C$$

и одавде, кад се у место $\frac{4\pi^2 a}{T^2}$ стави горња ознака F , имамо израз за ту силу F овакав:

$$F \cdot a^2 = mc; \text{ а одавде}$$

$$F = \frac{m}{a^2} \cdot C$$

где је C једна извесна стална количина. А ова последња формула значи: кад се прелази с једне планете на другу, сила која је одржава на кружној путањи, а која је вазда управљена према центру Сунчеву, мења се сразмерно са величином планетске масе, а обрнуто је сразмерна са квадратом даљине између Сунца и дотичне планете.

Та сила може се сматрати као неко привлачење од стране Сунчеве. До сасвим истих закључака долази се и кад се узме да су планетске путање елиптичне и да се у заједничкој, једној жици њиховој налази Сунце. На основу тога је Њутн исказао као непосредну последицу Кеплерова закона: *Сунце у сваком тренутку привлачи све планете сразмерно њиховим масама, а обрнуто сразмерно са квадратом њихових даљина од Сунца.*

Тај свој закључак Њутн је проверио на врло знаменит начин. Уочио је пре свега: да наша Земља треба да привлачи Месец, кад он описује око ње путању (коју можемо претпоставити да је кружна) у место да јој он измакне и да се креће по тангенти. Јачина те Земљине силе, којом она привлачи Месец, одређује се по формули

$$F = \frac{4\pi^2 a}{T^2} \cdot m$$

(где m значи масу Месечеву, a њихову даљину од Земље, а T трајање њихова оптицања око Земље). Па одакле потиче та знаменита сила? Њутн је сматрао да је то просто тежња, која утиче и на врхове највиших висова, и која би се имала протезати чак и до даљине на којој се Месец налази. Кад би Месец био на самој површини Земљиној, његова би тежина била mg . Ако би тежа била исто што и привлачење (атракција), она би се управљала и по истом закону, који истакосмо мало час. Пошто је месец 60 пута даљи од центра Земљина него ли што су предмети на њеној површини од њезина центра, то ће тежина Месечева бити:

$$\frac{mg}{60^2} = \frac{mg}{60 \times 60} = \frac{mg}{3600}$$

дакле би било:

$$\frac{mg^2}{3600} = \frac{4\pi^2 a}{T^2} \cdot m$$

чинилац m се може изоставити, а кад се уместо a и T ставе њихове вредности, и то

$$T = 27 \text{ дана } 7 \text{ сати } 43 \text{ минута}$$

$$\text{или } T = 39343 \times 60^2$$

Кад је $2\pi a$ дужина месечеве путање, која је 60 пута већа од обима Земљина, који износи 40 000 000 метара, добија се овака формула:

$$\frac{g}{60^2} = \frac{2\pi \times 60 \times 40\,000\,000}{39343^2 \times 60^2}$$

а одавде

$$g = \frac{2\,400\,000\,000\,m}{39343^2} \times 2\pi = 9^m, 81$$

таква треба да буде вредност за тежу (g) на површини Земљиној, кад се узме, као што смо ми учинили, за је-

диницу времена секунд а за јединицу дужине метар. На основу посматрања клатна одређено је:

$$g = 9^m, 81$$

која се вредност довољно слаже са оном горњом, која би била још тачнија кад би се рачун извео потпуније.

Тежа утиче и на најмање делиће на површини Земљиној. То је исто што и привлачење (атракције) њено а без сумње је то и опште привлачење. По томе Сунце привлачи сваки молекул планета, па дакле и Земље, по поменутом закону, сразмерно њиховим масама а у обрнутој сразмери са квадратом одстојања њихова. Земља привлачи

Р. Валдец

Сликаство

сваки молекул Месечев а исто тако и сваки молекул Сунчев. Тим путем Њутн природном индукцијом долази до овог закључка: *два ма каква молекула нашег планетског система, чије су масе m и m' , а који су међу собом удаљени за Δ , привлаче се узајамно силом, која дела по правој линији њихова размака, а чија је јачина представљена формулом*

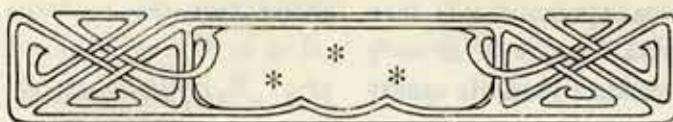
$$\frac{f m m'}{\Delta^2}$$

у којој f представља извесну сталну вредност. Једнакост двају узајамних привлачења масе, m на масу m' и масе m' на масу m , последица је принципа о једнакости акције и реакције.

У томе је смисао Њутнова закона који се назива још и закон општег привлачења. По томе закону могу се објаснити сва кретања у Сунчеву систему. С тога се Кеперник, Тихо Брахе, Кеплер, Галилеј и Њутн с правом називају *оснивачима модерне астрономије.*

(наставке се)

Махнули смо сан и занос,
Поглед нежан, говор шуман,
Желели смо да створимо
Час озбиљан и разуман.

Ћутала си у том часу,
А ја нисам био вичан
За разговор тако важан
За нас тако необичан.

Питасмо се, без успеха,
Шта ће бити после свега?
Ћутали смо, гледали се,
Не дошавши ни до чега.

Растасмо се не знајући
Шта ће најзад с нама бити.
Па ипак смо још весели,
Још љубави нисмо сити.

Влад. Станимировић

Како је постало друштво за сироту и напуштену децу

(из Тасина Дневника)

(НАСТАВАК)

Мало постоја, па у канцеларију уђоше четири малишана.

Наредник их допрати, па застаде.

Деца, ушавши и угледавши господу професору, узневереше се, па почеше једно друго очима запиткивати. Потом плашљиво погледаше у мене. Ја сам се сетио шта их ишчуђава. Она су посумњала, да не буду ово каква оштећена лица, којима су штошта прошлих дана предигла. Ја се осменух и завртех главом, а стари Јосимовић тешко уздахну:

— Ух... господине, та то су све сама деца. Онај на крају, најстарији, изгледа ми, једва има 12 година... Боже мој, како су здрава, правилних прта, лепих облика и бистрих погледа... А у каквом жалосном стању...

То рече Јосимовић више за се.

Мангунчићи чуше да се нешто о њима говори, па збуњено гледаху час у једнога час у другога господина госта. Окреташе се, те погледаше за собом и наредника. Онда опет упиљиво радознале погледе у мене, као питајући ме: зашто си нас звао?...

— Ова су господа професори — отпочех ја. Добри људи. Чули су за вас како се мучите, како гладујете, како спавате по Ташмајдану, на гробљу, по шанчевима, како сте несрећни... како сте неваљали... Па ето дошли да вас виде...

Ја још и не доврших, а сва четворица, само што се погледаше, бризнуше у плач. Суза сузу не достиже. Неко од њих поче и јецати.

Господа професори погледају час у мене час у њих. Лица им дођоше чисто жалостивна.

— Молимо вас покорно, господо — отпоче Жикица Смедеревац... Не знате... Не можете појмити на каквим смо mukaма. Ми родитеља немамо... То јест, овај Стевица има оца, али неће да зна за њега, отерао га и од куће. По цео дан гладујемо... Нико неће да нас прими код себе... Нико неће да нас да у школу... Ми бисмо ишли и на занат, али нас нико неће... Полиција нас онда хвата па трпа у апс... Па нас пуште... Па нас опет ухапсе... Жандари нас туку... Муче нас... А ми нисмо ништа криви... Кад би се ко сажалио да нас прими... По три дана ништа не једемо... Ноћу спавамо по клупама на Калемегдану или се кријемо по сењаку у Палидули... Лети спавамо на гробљу а зими у Ташмајдану... Али нас и ту ухвате... Па нас туку и грађани и жандари... Тешко нама несрећнима...

Па ударише опет сви у плач.

Погледам на Јосимовића. Пуне му очи суза. Па тако и Миша и Ђока. Мало је требало, па да и они ударе у плач.

— То је страшно — рече полугласно Јосимовић: што се чини са овом децом! За име Божје, шта су могла ова деца коме учинити. Та она су безазлена. Видите ли им сузе у очима?

— То су лажне сузе — шаннух ја.

— Та махните се, господине... Молим вас... Тако вам Бога, пуштајте ту децу... Какви су то закони, да их држе у апсу?

Видех већ — мангунчићи освојили господу својим држањем. Да им покажем истину — ја само викнух:

— Доста је комендије... Мир...

Мангунчићи на један мах застадоше. Нестаде и суза и плача.

— Дедер ти, Лазнице, — наставих ја. Ти си Београђанин. Је ли? Колико ти је година?

— Сада ми је господине девета — одговори прво дете сасвим одрешито.

— Дедер, испричај овој господи како си код Баталцамије подбацио жућак оном сељаку из Кораћице...

— Молим, господине... Бога ми ја не знам... Ја нисам — као да се застиде упитани Лазница.

— Шта не знаш? — повиках оштрије. Дед' одмах.

— Па знате, господине, то не чиним само ја... Тако ради ево и овај Ђикица... Па јест, тако раде и ови други.

— Лаже, Бога ми, господине... Жива ми мајка, лаже... Бога ми, господине, није!

— Јест... Јест... Од тебе смо научили када су те оно протерали из Смедерева — упаде у реч Стевица.

— Лаже, господине, Бога ми... Тако ми славе лаже...

— Свеједно је... Него дедер ти, Лазнице, причај.

— Бога ми, господине — затеже он.

— Одмах...

— Па ето тако, господине! Видели смо једнога сељака, како је продао храну на марвеној пијаци, па се упутио амо у варош. Ја и онај Ђокица, кесарош, што сте га, знате, ономад протерали, договоримо се да га преваримо. Ђокица је ишао пред сељаком а ја за њим. Када је било на калдрми, Ђокица се саже и викну: „Гле, ја нађох дукат!“ Ја онда притрчим па викнем: „Ниси ти сам нашао и ја сам био ту!“ Ми то тако радимо и говоримо да онај сељак све види и чује. Онда и он приђе нама. „Ехе, децо“, вели он: „и ја сам био ту, право је да сви поделимо.“ — Ми се, бајаги, бранимо од тога, али најпосле на његово наваљивање пристанемо. Наравно, ми немамо ситнине. Онда сељак одреша кесу, па нама подели по двадесет гроша. А он задржи онај дукат. Оно није дукат — него жућак... Ми се онда разбегнемо... Али тако, господине, раде са сељацима и други, нисмо ми сами. —

— Знам... знам то. Ниси ти сам. Има вас, на несрећу, повише. Него испричај нам још и оно: како сте крали штофове из оне радње у Кнез-Михајиловој улици?

— Па то је Никица.

— Јест... Јест... И ти и Никица.

— Молим, господине, он ме је наговорио — упаде Никица.

— Нисам, Бога ми, ја, господине.

— Доста, знам; него причај.

— Па ево баш како је било: Бога ми, мене је Никица послао у дућан, да бајаги распитујем има ли у тој радњи калфа по имену Вучко Лазаревић... Ја уђем у дућан и држим у руци неку пресавијену хартију, као да

је то некакво писмо. А Ђикица остане напољу. Док се момак разговара са мном, а ја, знате, много којешта испричавам, дотле Ђикица уђе на врата, па када угледа да сам ја калфу заговорио, он здни штотофове и изнесе. Калфа то и не опази, а ја се после дужег разговора извучем из дућана — бајаги нисам нашао онога кога сам тражио.

— Где сте се после нашли?

— На гробљу.

— Које сте штотофове продали?

— Николи телалу...

— Пошто?

— Обадва комада за десет гроша.

— Тако сте украли и оно платно Ивковићу трговцу... Је ли?

— Јесте, господине.

— Шта оно још?

— Па не знам... Нисам ја, молим вас.

— Шта ниси. Знаш да све знам. Дед да чују и ова господа. Причај — викнух оштрије.

— Па јесте... Био сам гладан... Шта ћу?... Ето тако сам узео и куфер оне путнику из Шапца. Кад је припела Шабачка лађа, један путник изиђе и викну: „Ко је ту шегрт газда-Пере Смарламе?“ Видим да се нико не одазива из онога света на обали. А ја онда викнем: „Ево ја сам!“ Путник ми онда преда куфер. Он пође напред. Ја поиздаље за њим. Он се упути уз оне велике степенице, а ја на другу страну Савском чаршијом. Одатле у бару Венецију. Тамо под једном врбом обијем куфер. У њему беху хаљине, неке златом везене кошуље, мараме... И овај прелук на мени — то је из тога куфера...

— Шта си радио са тим стварима!

— И то сам однео и продао Николи телалину за двацест гроша.

Докле је Лазница ово причао, ја чешће погледам у господу професоре. Сви су се узбуљили, па само врте главом. Стари Јосимовић само шапуће: да грдних несрећника! Воже мој... Воже мој... Страшно је то.

— Хајд' и ти, Стевице — окренух се другом мангунчићу. Ти си господско дете. Дедер нам и ти што испричај о себи.

— Молим вас, господине, ја не знам ништа шта су ови радили. Ви знате како су ме отерали од куће... Неће отац ништа да зна за мене. Ја сам онда спавао у оном лагуму испод Калемегдана, где се гас држи. Онда су ме ова двојица нашао, па су ме повела у друштво... Ја нисам ништа крив...

— Знам... Знам и тебе... Добро си ти дете као год и они. Него, дедер да нам причаш како си макао иберџит из предсобља господина Мите Ракића?

— Нисам ја... Бога ми, господине, нисам ја... То је Чапкин-Марко и Мита Шуга (опасни кесароши Београдски).

— Шта? Дакле хоћеш и да нас лажеш?

У тај мах случајно зазвекеташе ансански кључеви у руци наредничковој. Стевица се трже и окрете се ансанцији.

— Шта велиш?.. упитах оштрије...

— Знате, молићу вас, господине, нисам ја хтео да крадем, него ме је наговорио Чаикуи-Марко. Он вас је све учио како треба да радимо, па да нас полиција не ухвати...

— Па добро, како те је учио?

— Говорио ми је: како би згодно било заћи по кућама, па красти капуте, хаљине, кишобране, или тако што се остави пред кућом или у предсобљу...

— А ти?

— Па ја сам га онда послушао. Знате, господине, нема се леба... гладан сам... А ја онда пођем по кућама. Бајаги неко је болестан, послали ме да тражим лекара. Уђем у кућу; полако се увучем у предсобље, па ако кога наиђем или неко од укућана изиђе преда ме, ја онда лепо упитам: „Да није овде господин доктор Конзировски? Госпођи Симићки (или Петровићки или такво какво име измислим) јако је позлило, па ме послали да тражим доктора. Рекосе ми, да је овде у неку кућу ушао.“ Наравно, тад ми кажу да доктор није ту. Ја се онда

брзо извучем... Али када у предсобљу не наиђем никога, ја онда малчице очекием, па када се нико не јави, ја онда брзо макнем што ту наиђем: или капут, или кишобран, или шенир, или вазну са ормана, или огледало, све што се лако може изнети. Па онда брзо ухватим маглу.

— Хе... глете молим вас... Па и мени је јесенас нестао зимски капут из форауза — упаде у реч Драшкоци.

— Да га ниси ти макао? — упитах Стевицу

— А молим вас где седите? — окрете се Стевица Драшкоцију...

— На хошку спреам Старог Здања — одговори Драшкоци.

— Е нисам, Бога ми! Ја на ту страну никада не идем... Ја познајем само ове куће испод Позоришта и онамо у Палилули... Знате, ја тамо код вас никада не полазим... Тамо близу седи мој отац... па нећу да ме виде сестре какав сам... Једаред сам их срео онде код „Зоре“, кад су се из школе враћале, па ми је било врло тешко... Оне се стиде од мене и окрећу главе, па бегају чим ме угледају...

Говорећи ово Стевица тешко уздану. Обори главу. Пуше му очи суза. И ућута.

(сврхивка се)

Из посмрцади лок. Јована Јовановића Змаја

У Бечу, почетном јуна 1886.

Драги Њацо!

Хвала ти на дари,
Пријатељу стари!
Ти ми посла до два ножа
(: Чисто ми се жежи кожа:).
Човек питом као ја,
Па сад има ножа два!
Ако буде атентат,
Ком пилегу скресан врат,
Ја се морам позват на те,
Ти ме брани, адвокате!
Ти ми посла, мој амице,
Јоште нешто: две тулице,
Сребровезних дара пар,
На свакоме ћилибар.

Па упнимо и ми труде,
Да тај данак што пре буде.

Шта ћу с двома, шта ћу с њима?
Зар да пуцкам по два дима?
А да шта ћу (: у злу добу:),
Задимићу пуну собу;
Нек се дими, нек се пуши,
Да не видим све што с' руши.
Не руши се ипак над —
(: Учини ми с' кадицад:)
Из тулица пушећ твоји'
И у диму нешто стоји
И ја ти се тешим тим:
Није сваки уздах дим.
Казаће нам један дан:
Што снивасте није сан!

Твој Јован

Напомена. Ову смо песму добили добротом Госпође Иване Браћ рођ. Мажураићеве, из Брода (Славонија). Шаљући нам је, Госпођа нише: „Ову сам песму наша пригодно уређивања кореспонденције Д-ра Игњата Браћ (стрица мог супруга). Пошто потиче од тога славног српског pjesника а и садржајем је актуелна, то држим да ће Вас, као уредника белетристичког листа, занимати. Стриц мог супруга добио ју је као одговор на дар који је, као што се на pjesме види, послао pjesнику, свом побратиму.“

Из живота пок. Јанка Веселиновића

Јанко је био поносан

Једнога дана деведесетих година беше изишао Јанко у шетњу. Кршан, леп, здрав, а уз то у најбољем напону, велики српски књижевник обраћаше пажњу на свакога. Преко леве руке беше немарно пребацио горњи капут, десном придржаваше штап, шешир мало затурно, испод којег се пушташе прамен косе, која онда бејаше тако лепа и тако бујна. Снажних плећа а одмереним ко-раком иђаше он пут „Дарданела“.

На један мах пред њим се обрете Др. Владан Ђорђевић, а он тада још уређиваше „Отаџбину“.

— „Ваш добро што те сретох, хоћеш ли моћи што да спремиш за идућу свеску „Отаџбине?“

— Зар још питаш?.. одговори Јанко и извуче из џепа једну од својих већ спремљених и готових приповедака.

— На, прегледај тамо и прочитај, види, како ће ти се свидети, а ја ћу се сутра навратити за мало ашлука.

— До виђења!...

— До виђења!...

И Јанко продужи пут „Дарданела“.

Сутра дан упути се Јанко у Хилендарску улицу, кући Др. Владана, где бејаше и уредништво „Отаџбине“.

Др. Владан га дочека у соби за рад, која беше у неку руку и редакција онда на гласу „Отаџбине“.

После обичног поздрава, почеће Д-р Владан:

— Е, прочитао сам овај твој састав, и ево га! — и ту показа на причу, на којој бејаше педесет динара у новчаницама. — Ево ти је, па је сам ицепај. То ти не вреди ни луле дувана, а за тај твој труд, што си дошао, ето ти мало и ашлука...

Јанко се подиже с места. Његове соколове очи још више се отворише, одгурну новац, шчепа свој рукопис и дуну на врата...

— „Не тражим ја милости од тебе!“ Чу се чак у ходнику...

Не прође ни први ћошак, а Јанко срене на улици свога пријатеља Милована Глишића. Још се не беху честито ни поздравили, а Јанко ће тек:

— Чича, ево ти овог купуса па чини с њим што знаш! И ту му исприча све што нам је већ познато.

Сутра дан, изашла је та Јанкова прича у подлистку „Српских Новина“, које је онда уређивао Милован Глишић.

Јанков бат

Кад је био покренут књижевни лист „Коло“ који је, као што је познато, уживао помоћ краљице Драге, Јанко је био један од најревноснијих сарадника његових.

У свако доба дана могао си у редакцији „Коло“ видети Јанка где на клацкалици пуши и једног по једног од посетилаца дочекује својим духовитим шалама и досеткама.

Краљица Драга се распитивала о животу Јанкову и дознала је, да њему не иде баш најсјајније, да се мучи и једва истерује крај с крајем.

Једног дана позове га она и обећа му сталну помоћ са своје стране у 300 динара месечно. — То за то, рече му, да угодније живите и да комотније радите, безбрижно.

Јанковој радости није било краја.

Јанко није био себичан, и он је то причао свугде. Отуда је после и дошло, да су га метнули у групу „Дра-

В. БУКОВАЦ

ПОРТРЕТ

гиних штићеника“, због чега је он многу горку чашу испио.

И заиста, Јанко је такве две потпоре и примио, а кад би трећег месеца, наступи мај, Јанко као и свако године крену у Мачву, јер он је тај месец увек проводио код своје куће.

То је било маја месеца 1903. г.

Крајем маја он се крену у Београд, и већ је 28. био у Београду.

Могао сам, прича он, још истог дана, да одем да примим ту злехуду инвалиду, али ко велим нек престоји дан-два. Све ми се чинило, да сви знају да сам тога дана баци дошао и одмах јурим за паре.

Не лези враже, освану 29. мај. Краљицу Драгу убише, а Јанко остаде и без те потпоре.

— Ама роди ли се човек на каврљке, као ја, уде-
шавај ти њему како хоћеш, а-ја, нема вајде, па то ти је!

Чика-Јанко

Сви који су познавали Јанка, знају да су га у последњим годинама звали: „Чика-Јанко“. Како је он тај назив добио и ако је још био млад, ево нека он сам прича:

„Кад сам навршио 40 година, ја сам онда објавио свима познаницима да прелазим у „чике“ и сва права, која тај назив носи, а која је до тада уживао Чича Глишић, пренео сам на себе. Ето тако сам ја постао Чика-Јанко“.

— А шта је Чича-Глишићу остало?...

— Па... „Чича“!.. Опет „Чича“!.. Знаш између „Чика“ и „Чича“ има разлике, јер „Чика“ казује тек прву белу длаку, а „Чича“ је већ сасвим бајата и устајала ствар.

М. М. Петровић

Јанко и разносач „Звезде“

Један од разносача Јанкове „Звезде“ није се одликовао баш најбољом „исправношћу“ у својим рачунима. И ако су неки од сарадника говорили и Јанку о томе, Јанку се није могло доказати, јер је он био од оних људи који се никад не умеју открити ни од пријатеља који им не доликују ни од слугу који их поткрадају. О пријатељима је резонувао: „Ко мене може упрљати, ако се сам не упрљам?“ а о слугама: „Шта ми може украсти, кад ни сам ничега немам?“ —

Једнога дана дође му тај разносач и тужним гласом саопшти, да је изгубио покућену претплату, јер му је био — поцепан џеп.

— Е, роде мој, па то је, овај, права несрећа... А колико је било?

— Осам динара.

— Осам?! Па како ћемо, роде мој, платити штампарију? упита Јанко прилично утешен, што није било више.

— Несрећан случај! одговара разносач.

— Јесте, јесте, случај шводи кога згоди! Али откуд баш мене да пађе? О, веру му! Па шта да радимо? пита Јанко.

Разносач је врло правилно решио ово тешко питање. Пошто је Јанко уверио да му је џеп донста поцепан, и пошто је додао: „Срећа што није било петодинараца, — не би се ни они задржали!“, завршио је јединим правилним саветом; „Прво, да одмах закрпим џеп, и друго, да опет купим претплату!“

— Врло добро! допуни Јанко. Само прегледај и остале џепове и... овај... не говори ником ништа о овом што нам се десило.

Напад на Јанка

Један од млађих књижевника, који је свој књижевни рад почео у Јанковој „Звезди“, развије се са Јанком у мишљењу и престане сарађивати. После неког времена штампао је у једном Београдском листу неку политичку козерију у којој нападне и Јанка.

Пријатељи Јанкови наљутеше се. Један од њих грдећи га пред Јанком, заврши љутито: „Е, мој Јанко, тако ти и треба! Храни цето да те уједи!“

— А јеси ли видео, прекиде га Јанко: како су му зуби јаки и оштри. Биће, роде мој, права милина кад почне уједати кога треба!.. А доћи ће он на њих, доћи ће, још је млад. —

М.

Молитва

(М. Ј. Љермонтов)

Често пута у животу,
Кад ме снађе јад и туга,
У молитви једној краткој
Ја налазим свога друга.

То је сила чудновата
У звучности благе речи,
Умирује срце моје
И туга се моја лечи.

И увек се с душе моје
Скида сумња, страшни пако;
Тада плачем и верујем,
Тад ми је, ах, лако... лако...

Милорад А. Антоновић

К а з ж а

Е. Неера

(СВРШЕТАК)

арамелијевима углед знатно скочи од како је владика код њих гостовао. Лаура ступи у нове везе с најбољим породицама. Старији пријатељи, чије друштво није баш много части чинило, држала је вешто у даљини, и тако поступно прекиде дотадашње одношаје.

Неки је држаху за горду, али они, са којима је сад ступила у живљи саобраћај, хвалили су њен изврстан начин понашања.

По примеру богатих људи, посла она Риту у варошки завод. Одвојити се од детета било је за њу без сумње велика жртва. Дуги салон, двориште, тераса, спаваћа соба — Андреја већ дуго не беше ступно у њу — све јој се чинило пусто и мртво без њена анђела. Али то је било за Ритино добро: пред тим фактом падале су све замерке.

Све Лаурино мишљење било је сад упућено на једну једину тачку: на Ритину будућност.

У тужним, готово бескрајним данима које је са својим мужем проводила, у којима је била принуђена да се навикава на мужевљеву усамљеничку ћуд, на његову мрзовољу, на његову рану старост, имала је једну једину грешну мисао: „Шта ћу да радим ако га Бог пре мене одазове?“

Апотеку продати, капитал реализовати, преселити се са ћерчицом у коју велику варош, где би Рита могла тек у правом смислу напредовати. Доцније сјајна удадба. Сваку је сујету требало задовољити; свака радост, свака срећа треба да се спусти на Ритину главу. Лаура се изгуби у појединостима свога плана. Увиђала је час ову, час ону могућност; правила је обрачуне и градила ваздушне куле.

Несвесно се предаде, због Ритине будућности, још једном свима илузијама своје прошлости.

О распусту долазила је девојчица кући. Лаура се дивила њезину напретку. Пажљиво и с усхићењем посматрала је како се Рита пролепшава, и у њеној неизмерној охолости изгледаше јој дете све драже и љубазније.

Рита је била грациозна и нежна. Из њених црних, проицавих очију говорио је сав свет. Невероватно јој је личила на Уга. Но ипак никоме не пада на памет да у томе налази нешто нарочито; случајеви оваке родбинске сличности нису ретки.

* * *

Године пролажаху полако, дуго, али напослетку ипак прођоше — као што све пролази; за болове на велику утеху, за задовољства на тугу.

Рита напусти завод и врати се кући. Она оживе успавани одјек у старој кући Тарамелијевих. Веселост њених петнаест година обасја сваки угао, подмлади све.

Лена и насмешена седела је у мрачноме салону на приземном сирату, и простор се испуњаваше светлошћу; програда на прозорима изгледало је као да се шири; чак и мраморно воће, које већ толико и толико година украшаваше сто, доби свечанији изглед.

Али ускоро изјави Рита да ово воће није у моди, и њега нестале. Себи пак стави у задатак да га свако јутро замени китом свежега цвећа. Тада јој паде на памет да у лозу на вењаку умета и неколико изданака глицине. У свежем априлском јутру чула се, с плетивом у ру-

Део зида манастира Манасије

кама, како под миреним заклоном од лишћа пева као млада шева.

Мајке јој готово нестале од љубави и милоште. Гледати је, љубити, слатким именима називати, тепати и опет тепати... све то није било довољно њезину срцу које је трошио моћни разбуктали пламен.

Привлачила је к себи у наручја; гладила је нежно по коси; лако је уједала за нежна ува; сва занета страшћу сисала је цветну лепоту своје девојчице. Често, кад је љубила Риту дуго и дуго, падала би у осамљеној одаји на колена и зајецала би опијена радошћу и захваљивала Богу. Поред излива овакве страсти, осећала је она потребу да гласно истакне и врлину. Говорила је о мајчиној љубави, као о највишој, јединој љубави. Атмосфера најоштријег морала опкољава је у корак и стопу. Стари круг познаника, који се свако вече скупљао у апотеци, већ је одавно раскинула.

Стари је лекар био умро а другог је одбила на учтив начин. За младу девојку, као Риту, нису били људи који у својим мислима и разговору понекад прелазе допуштене границе.

Лаура се тако разметала својим строгим начелима, играла је с толико енергије улогу беспрекорне жене, да јој пође за руком да у својој савести напоследку утре и последњу успомену на своју кривицу. Осећала се јаком као каква божанска статуа која је чврсто намештена на мраморном постољу. Са висине свога безбрижнога положаја изазивала је будућност. Са безобзирним нестриљењем гледала је само на Андреју, кога је сад костобоља читавих недеља везивала за болесничку постељу.

Мора да су сиротоме старцу пролазили часови меланхолично, као вечност, док су Лаура и Рита водиле буран живот. Преко целог дана нису биле код куће; тек увече чуо би Ритин јасан и Лаурин промукли глас у дугим дијалозима у којима није никад учествовао.

По некад, у топлијим данима, пратио га је апотекарски помоћник. Тада би седао у наслоњачу сламом постављену и гледао по читаве часе на зидове, где му се указиваху чудне слике из његова детињства.

Његове би се мисли тада враћале у времена у којима је и он срећан био; можда је мислио на своју мајку коју је толико волео.

Али једнога дана примети он да је лишен и те последње радости. По Ритиној жељи, а Лаурину наређењу, премазао је зидар детињасте цртеже широким као небо плавим бојама. Андреја, коме и ово разонођење одузеше, врати се у апотеку, где је свако пола часа — то му бар нису могли одузети — посматрао како пролази овај или онај од пет хиљада становника Кулоских. Ако би сленим случајем два грађанина уједно прошла, тада би извесно један другом рекао: „Погледај Андреју! Збиља је излапео. Какав терет за његову изврсну жену!“

* * *

Као надзорница девојачке школе, настојница катихизма и заштитница друштва за поправку палих девојака завршила је Лаура пут свога блаженства.

Већ је била до близу педесет година. Из строгих црта њена бледог лица сијала је охолост, што је своју судбину победила и поред грубих бора које јој је на челу избраздао живот са својом непрестаном борбом; бљештали су иза још увек лепих очију задовољство и срећа, које пружа срећна мајчина љубав.

Она је заборављала све претриљене болове; чим би погледала на Риту — на њену младу главу сазивала је све радости, које су њој биле ускраћене. Често је помишљала о томе да ли мајке десеторо или дванаесторо деце могу ту децу волети тако страшно као што она воли ово једино, и тада је увек долазила до уверења да се са њеном љубављу не може упоредити ни једна тако бескрајна страст.

Лаурин глас и њена побожност задобише јој наклоност једне удове која се пре кратког времена настанила у Кулози са својом одраслом децом, сином и ћерком. Млада грофица, Ритиних година, убрзо склопи поверљиво пријатељство с Лаурином ћери и тако отпочеше везе које ускоро постадоше врло интимне.

Обе су се девојчице топло волеле; у њиховој нежности изродише се сјајне наде, којих њихова невинна срца још сасвим свесна не беху. Час су страшно једна другој изјављивале пријатељство, час су се једна другој закључале на вечиту наклоност. Дугим часовима ћаскале су оне на тераси под зрелим грожђем.

Поћу, кад је Рита спавала, прилазила би Лаура тихо и опрезно да је не пробуди. Нежно је гледала на своје дете како спава! Како је волела овај осмех на ружичастим уснама! Хтела је да докучи мисли, које су у сповима девојчице добијале свој облик.

Како се бојала да нова силна узбуђења не поремете мир ове душе!

Али Ритин је сан био миран као и срце јој. Мајка је била мирна.

Па ипак би Лауру обузимала грозничава брига кад би се нагла над главом свога обожаваног детета.

Каква јој је судбина била додељена? Зар није заслужила црна, сјајна коса, која је падала као краљичин огртач на рамена, бисерну круну? Чије су усне тако чисте, тако отмене да буду достојне учити љубљењу ова девојачка уста? Где, на којој стази треба да се креће њена нежна појава? За ово слатко дете требало је да Бог створи нарочитим сјајем испуњени свет! Бог је предобар! Довољно је замолити га! И Лаура преклињаше Бога с поверењем правоверне мученице.

Једна јој се мисао осмехиваше највише и најљубазније. Она ју је чувала у својој усамљености, скривену као какво благо, за које се бојимо да га изложимо ваздуху и светлости.

Ту мисао није она признала још ни једној души, ни својој ћери, ма да ју је ова могла пронаћи не један пут, већ сто пута, само кад би имала мало више искуства у животу. И не само да ју је могла читати у очима своје мајке, него ју је могла читати и у два друга ока која су гледала у њена, истина плашљиво, али ипак љубазно.

Брат њене пријатељице, млади гроф Имбријани, није скривао симпатије које му је улило слатко девојче. Изгледало је да његова мајка, без предрасуда, није имала ништа против овог осећања, те је тако имала разлога да се заноси и најсмелијим надама.

Нема ни неколико дана како су грофица и Лаура са својом децом заједно посетили једну пољску свечаност и приредили вечеру на пољу. Предлог за излет потекао је од млађе стране друштва; мајке су радо дале свој пристанак. Лаура, приспевши кући, сећала се сваке појединости, испитујући марљиво догађаје тога дана, по њиховим узроцима и последицама.

Млади Имбријани беше се баш ревносно заузео око Рите; био ју је обасуо са пуно пажње и нежних услуга. Седећи једно поред другог, под насмејаним сводом небеским, у заклону зелених дрвета, весели и осмехивајући се изгледали су баш као створени да једно друго љуби и да буду срећни.

Никад није Рита изгледала тако лена, тако дражесна. Образи јој се зажарише, очи засијаше, груди се благо подишаху и спуштаху у ружичастој одећи. Личила је на цвет, на анђела; Лауру је усхићавала и сама помисао о том.

реченице, не журећи се, онако како би јој управо на памет падали. Срачунавала је Ритину спрему. Списак ће спреме држати у својој приватној шатули, заједно са списковима одећа и обућа из Ритина детињства.

То не беше баш лак посао. Лаурине мисли блудиле су којекуда; она се трудила да их прибере, али и преко воље мисли је одведоше на зелену ливаду, где јој пред очима стајаше слика младога грофа како игра у нежном загрљају са Ритом. Мораде перо спустити.

У ушима јој одјекиваху свети звуци са китара и

Јосип Бужан

Са села

Само је Рита мало и сувише играла. Кад је опрезна мајка додирнула руком траву и приметила да је вечерња роса већ пала, тада је млади гроф молио за допштење да може одиграти још један валцер. Лаура није могла рећи „не“. И млади пар обухвати се и одлете у сенку лудова, коју поче да озарује нежна светлост месечева.

Мало затим доведе гроф Риту к њеној мајци; Рита се осећала заморена.

Весело и радосно кренуше се кући.

Ноћу, док би Рита спавала и природа поткрепљавала снагу девојчета, продужавала би Лаура у духу да ствара идиле које је она тако топло желела.

Пред њом, на столу слабо осветљеном петролеумском лампом, лежао је листак хартије, мастиовница и перо. С времена на време писала би Лаура неке бројеве, неке

харфа: „Химна, химна!“ Цвеће, двокраки светњаци, спуштање атласне одеће, венци — сву ту шарену збрку свечаности видела је у духу и заносила се. Груди јој се надимаху у победоносној охолости, а очи напунише сузама.

Све што још од младости, љубави и страсти беше сачувано у педесетогодишњој жени, пробуди се при помисли на будућност њене кћери, као оно што се укочено тело покрене под ударом електричне струје. Изгледало је као да су јој боре на челу за један тренутак нестале; очи јој сијаху необично пријатно; у дубини душе појавише јој се сенке давно уминуле радости. Тако се изгуби у неодређеним, срећним сновима — док је не поврати у стварност мешкољење заспала девојчета.

Она дохвати поново перо, и узнемиреном руком срачунаваше издатке кнежевског мираза.

„Шта, још у постељи?“

Лаура ступи у собу, једва држећи на руци рпу платна. Журно спусти терет на оближњу столицу и приђе Рити, која зевајући рече: „Мени се баш не устаје, мамице!“

„А, ти ленивице! На ноге, на ноге! Гле, шта сам још пре зоре лепо купила!“

„Шта то?“

„Ирландско платно, моје злато. А знам још и за кога!“

Рита се насмеши. Али у место да устане, подбочи се на лакат и диже главу.

„Је ли ти зло?“

„Не. Само сам уморна.“

„Још увек уморна? То је немогуће!“

„Па ипак је тако. Молим те, мамице, дај ми каву да је пијем у кревету! После ћу устати.“

„Размажена принцесо!“

Лаура попрети претом, и заста за један тренутак да посматра своју лепу ћерчицу.

„Донеси ми је ти, мајчице!“

„Још и то? И то?... Ти себи баш много угађаш.“

Лаура покуша да се намршти. Али одмах затим полете своје детету и обасу га многим, нежним пољупцима, као да је Рита још увек имала четири године.

Нежно обгрљена мајчиним рукама, Рита се гласно и весело смејала. Црна јој коса падаше по јастуку у много витица, а беле, нежне руке не остајаху дужне загрљајима мајчиним. Лаура осећаше силну, изобилну срећу.

„Ти, мој наките, моје блаженство!“ мрљала је она. Затим пољуби своје дете још једном са пуно љубави, на побеже.

Доле у кујни нареди да се зготови кава. Кад је хтела да се опет успење, примети на прагу жену, која јој је мало пре продала платно.

„Немојте заборавити“, викне јој, „да свратите, кад будете имали мале, кончане цепенне мараме с уским пругама. А чипке — да нећете, можда, и чипке добити?“

„Извесно.“

Овакве песме немогуће је брзо завршити. Лаура није могла, а да се не упусти у појединости, које је тачно познавала. Са оваквим чипкама да буде рубље, а са оваквим ноћне капице. При томе се беше раменима наслонила на зид степеница и претима рачунала.

Одједном се препаде. Горе се чуо неки шум, као кад се неко са муком вуче. Брзо прекиде разговор, устрча горе, замало не оборивши свога мужа који с муком силазаше.

Стари се подупираше на један дебели штап. Ход му је задавао приметне болове. Очи му беху испуњене сузама и гледале су збуњено и непоуздано.

„Шта ћеш ти горе?“ упита грубо Лаура јасним гласом.

„Риту сам посетио.“

„Ах, остави је на миру! Остани у својој паслоњачи, то је најбоље за тебе!“

Стари продужи:

„Она је у грозници.“

„Ко је у грозници?“

„Девојка.“

„Рита?“

Лаура погледа на мужа са пуно мржње, као да је он грозницу од Бога измолно за њезина ађела. Затим га остави и полете као стрела у собу.

„Глуност!“ рече ошав Ритино чело. „Је ли да ти је сасвим добро?“

„Да, мени је сасвим добро, али отац каже да имам грозницу.“

„Он не зна шта говори, не гледај на то. Тако ми моје дете заплашити! Од куд би грозница на тебе, ти си свежа као ружа. Брзо, брзо устани! Хајдемо у посету, узми нову вунену одећу. Шта ће рећи Илбријанови?“

„Мени се никако не излази, мајчице.“

„Никако ти се не излази? Та ниси још ни устала. Устани прво!“

Рита послуша.

Полако се поче облачити. Јежила се. Завуче ногу у једну ципелу а другу испусти.

„Не иде, мајчице.“

„Дај овамо, моја лучице, ја ћу ти помоћи!“

Мало љутито узе Лаура да прикуља расплетене косе своје кћери; у том примети да девојче бледи и малаксава.

„Шта значи то? Шта је теби, Рита?“

„Ја ти рекох мајчице, да не идем!“

Изговорив ово, Рита обгрли мајку и паде онесвешћена на постељу.

Престрашена, Лаура повика за помоћ. Брзо свуче Риту и покри је; чело јој је хладила Колоњском Водом. Рита се у брзо освести, али се осећаше рђаво.

Лаура одмах дозвољава лекара. Грозница је заиста била ту. Других знакова није било за овај тренутак. Лекар је утврдио јак назеб. Рита је требала да остане мирна и покривена; треба причекати.

Кад је лекар отишао, Лаура паде немоћна на клупицу крај постеље.

„Боже!“ мрљала је, „ако заиста буде болесна!“
Пусти ме да ја за њу патим, ти премилостиви!“

Дани промицаше, Рита се не диже из постеље.

Лака грозница, стално кашљање, непрестано рђаво осећање указиваху на скривену болест која је, можда, много озбиљнија него што се првих дана могло помислити.

Бронхитис се није јављао отворено и јако, него је узимао неки неодређен карактер који је лекара варао у суду. Лекар се једнако уздржавао од констатовања.

Грозице су долазиле готово свако вече, с радом у корницима, да праве друштво болесници; ђаскало се, по неки пут и смејало.

Време се раскварило; њему се и приписивало да је узрок овом Ритину куњању. Грофица мајка је уверавала да се при оваквој температури и најздравији човек осећа неповољно.

Док би људи били око ње, Лаура је радо веровала њиховим утешним речима; осећала се мирницом и поуздано надала да ће јој дете у најбржем року оздравити; али ноћу, кад би с Ритом сама остајала, обузимала би је зебња. Дрхтећи, скакала би на ноге и при најмањем шуму. Савијена над креветом, укочена, гледала је проницавим погледом своје дете у грозници, као да је хтела да у себе усине сву бољу, те да се мучи у место Рите.

Сам болестан и уморан, с одузетом ногом, Андреја је посећивао свакодневно болесницу. Тада би га Лаура у своје самртном страху обасинала питањима. Како му се Рита чини? Шта он мисли? Да ли се он сећа, као апотекар, сличних случајева из своје праксе? Можда он зна за какав снажан, спасоносан лек?

Старац, мало научен на толика питања, одговарао би муцајући; обично би избацио какву глупост. Разжарене јабучице издавале би његово унутрашње узбуђење и он би дуго гледао у Риту, испитујући је тешким погледом, али никад не даваше одређени суд о незину стању.

Лаурино је стрпљење брзо престајало; напоследку би га отерала љутитим речима. Једном при таквој прилици упита Рита: „Мајчице, шта ти имаш против оца? Зар га баш ни мало не волиш?“

Никад раније девојче није чинило овакве примедбе.

Лаура беше као муњом погођена. Одговорила је околишећи.

Једно вече замоли грофица мајка за допуштење, да првом приликом сме довести и сина. Та посета веома обрадова Лауру и Риту. Рита замоли мајку да је пажљиво очешља и витице увек ружичастим траком, истим оним траком који је имала кад је играла са младим грофом под дудовима.

Посета је била кратка, али је утицала страховито. Из очију младога грофа говорио је дубоки бол. Лаура је приметила један поглед пун страха, који је он са мајком изменио, и видеала како се он при поласку с муком уздржао да се не заплаче.

Од тада за њу више не беше мира. Сутрадан захтевала је од лекара да јој каже праву и чисту истину о Ритину стању. Лекар је тражио консилијум.

Позваше два ауторитета, једног из Милана, другог из Павије. Они се у мишљењу разиђоше. Један професор нашао је лак, брзо излечљив бронхитис, други је сматрао Риту за изгубљену.

Лаура, која дотле никако није хтела да верује у опасност болке, него се и сама варала илузијама, била је услед изненадне реакције уверена, да је у праву онај лекар који је прорекао да нема спаса. Бледа, грозничава, као фантом, била је и дању и ноћу крај кревета болеснице. Вацала се на патос и љубила даске као да је хтела да покаже Богу, Премилостивом, Свемоћном, како је скрушена и убијена; преклињала је са уздигнутих рукама за оздрављење своје кћери, плакала је као мученица, претила као полудела.

Грофице се показиваху као праве пријатељице. Оне пробављаху, с Лауром, код болеснице по читаве часе и покушаваху да је теше. Али Лауру више не могаху охрабрити пријатељска тешења. Она није више ништа чула ни видеала, сем своје пажње. Вацала се преко кревета и притискивала своје усне на Ритине беле провидне руке.

М. К. Црнич

Ривари

Њене се очи готово упијаху у очи њена детета. Туга је доводила до бесвесности. Налазила је неку сласт да у грчевитом ишчекивању катастрофе своје раздражење доведе до беснила. Сувине велики бол изазива исту такву драж, као и сувине велика радост.

По Лауриној жељи Рити су већ читали молитве и свеће јој палили; ни кађење ни освећење није изостало; Лаура јој је обесила о врат златан крстић који јој је поклонно владика на дан њезина првог причешћа. Ах, како су далеко били ти лепо часи!

Рита се није мучила много; била је мирна и смешила се; и поред очајања своје мајке није се плашила да ће умрети.

Тако рече једног дана: „Зашто плачеш мајчице? — Зар је збиља са мном тако рђаво?“

Овоме је био присутан и свештеник, један стари пријатељ Сињоре Тарамелијеве и њен саветник у побожним делима. При поласку сматрао је за своју дужност да опомене мајку да је потребно извршити последње причешће.

У Лауриним очима распламе се мрачан поглед. „Оче,“ одговори она гласом пуним љутње: ви не знате

шта од мене тражите. Зар да објавим своје јединичету смртну пресуду?"

Свештеник устукну неколико корака.

„Ништа више о томе“, продужи Лаура. „Имајте милости са нама двома или ћу полудети!“

Сви су се бојали да ће се то збиља и десити. Духовник отиде. Махао је главом. Како довести у сагласност овакво противљење жене са њеним побожним осећањем?

Али увече истог дана оде Лаура неочекивано, са велом на лицу, у грозничавој журби, свештениковој кући. Паде преда њ на колена и обгрљивши му ноге преклињаше га да дође и да јој последњи пут благослови дете.

* * *

Стари зидови куће Тарамелијеве гледали су многе достојне матроне, многе угледне и часне мужеве како умиру отровани теретом година. Али овога пута умирало је једно дете и чинило се као да ти стари зидови стењу у дубокој жалости.

Изгледало је као да из ложнице, из великих зиданих ормана, излазе многе мирне сенке. Дођоше да поздраве најмлађу грану Тарамелијева рода.

У свакоме углу, у свакоме своду, где је Ритин детињи глас одјекивао, у сваком огледалу које јој је слику показивало, у сенци вењака, на баштенским стазама, у пространим, сунцем обасјаним одајама, у малом мрачном салону, на избледелом довору на камину — свугде, где се девојке бавило, где се орло весели глас њене младости, ширио се неки меланхолични вео.

Две мале цинелице под столицом, црвена одећа на клину, причали су како је она била пре кратког времена свежа и здрава.

Тужна и дубока тишина владала је у соби. Пријатељи већ више нису могли да је теше. Лаура оптрчаваше у грозничавом немиру око постеље, и сад, кад више ништа не помаже — било јој је немогуће да мирује.

Говорила је само мало, сваког би се тренутка сагибала ка детету, узимала му главу обема рукама и јецала.

Срце се ценало човеку.

Рита је била мирна. На столу поред ње стајала је у суду за воду једна кита цвећа. Понекад би погледала на њу — то је био слadak, али озбиљан поглед, пун слатких мисли.

Ово цвеће јој је послао млади гроф. Рита, која се за време своје болести толико могла о себи бавити, поче осећати срећу љубави и, пошто се надала скором оздрављењу, у њеном се срцу разви несказано блаженство.

Када свештеник у епитрахилу к њој ступи, она разрогачи очи и зачуђено га погледа.

Тек је сад подуже слутња.

„Мајчице, зар је већ тако рђаво са мном?“

Лаура гласно зајеча. Стеже се грчевито за постелно зачеље и челом удари о ивицу.

Грофица јој приђе. Заклонивши лице неутешне мајке рече јој, да је то само једна проста церемонија. Треба се дакле обратити духовнику, јер он од светога чина очекује оздрављење за болесницу.

Рита не одговори ништа, смрче јој се пред очима.

* * *

Те ноћи Рита је била врло узнемирена. Ујутру нађе лекар да се болест знатно појачала.

Кад су звона објавила вечерње, скупише се девојчице из места у цркви, да заједнички певају молитве за Ритино оздрављење.

Лаура их је чула кад прођоше испод прозора. Стеже јој се срце од несказаног страха; било јој је као да оне већ корачају и певају за њеним самртним одром.

Грофица, из пажње, није више собом доводила своју кћер. Присуство напредног девојчета дирало је Лауру.

Али је овога пута тражила млада грофица, пошто се заједно с другима у цркви молила за своју пријатељицу, да сме ући. Хтела је да загрли болесницу и да јој донесе поздравље њених вршњациња.

Рита је прими с осмејком. Понуди је да седне поред ње, миловала је, питала за ово и оно, а затим скиде са врата златни крстић и окренувши се мајци, молећи погледом, рече:

„Ти ћеш допустити да јој дам за успомену, је ли?“

Сви зајечаше, само Рита остаде мирна. На лицу јој је био благ израз преданости; у њеним цртама видела се већ радост за будућом срећом.

У том тренутку уђе свештеник.

„Видите“ шану он грофици у ухо: „како је сирото дете мирно. Помирило се са својим Богом. И у Светом Писму стоји: „И напоследку се радоваше, веселише и кличаше над гроб нађоше, јер он доноси светлост људима.“

Грофица не одговори ништа. Руком показа на Лауру која је лежала ван себе на подглавнику крај своје кћери.

Кад је сунце већ зашло, Ритина снага беше већ испрема. Њене су руке лежале круто у Лауриним; више се није ни мицала, ни говорила. Више не даваше никаква знака живота. Немо, у загрљају, опростила се од своје мајке.

* * *

Већ одавно беше Ритина душа напустила свој земљски стан, али Лаура још увек беше код умрле. Нико је није могао наговорити да се растави са покојницом. Ноћ је провела у грозници, држећи Риту у загрљају.

Кад јој је однесоме, мислила је да ће заиста полудети. Преклињала је Бога да јој Он у својој милости и великодушности одузме или живот или разум. Али и разум и живот остадоме: она још не беше испила чашу до дна.

У једном углу собе примети Лаура бледо лице свога сунруга који јој прилажаше. Два дана седео је он ту, згрчен; нико се на њ није освртао. С муком се вукао у напред. Очи му се беху помутиле од суза; али под седим

косама почивао је на његову избраздалом лицу израз мирнога бола. „Лаура“, рече он, и његова тешка рука дохвати за раме његову жену: „Лаура, ја сам ти опростио; Бог је био суровији од мене.“

„Како?“ муцала је она збуњено, скрушивши се под дрхтавом руком старчевом, која јој се чинила као од гвожђа.

„Уто је био туберкулозан!“

Никакав узвик не оте се са Лауриних усана. Изнемогла, без снаге стропошта се на земљу. Са челом ка земљи обрнута и не мичући се примила је овај грозни удар.

„Казна је ужасна,“ додаде Андреја потресеним гласом. „Али и за мене био је живот казна... а ја нисам имао ништа да испаштам!“

Пошље много љета...

Пошље много љета овде опет стојим;
Лепеница тече исто као прије,
Над њом стара врба још једнако бдије
И високо шуми врховима својим.

Гдје си? Да л' се сјећаш испод грана тије'
Кад гледасмо јулску ноћ и мјесец сјајни?
Кад нам тјело проже слатки, огањ тајни
Па дршћасмо дуго као брезе двије?

Бог зна гдје си сада и да л' живиш јоште!
Али драги спомен негдање милоште
Као младо сунце сву ми душу грије,

И ја снова чујем звекет твојих гривна,
По лицу ме тиче твоја коса дивна,
Док мјесец кроз врбу чисто сребро лије...

Кисељак 11/VII — 1905.

Ал. Шантић

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Цар се моли!

(Из „Jakovella“ од Giulio Orsini (Prof Domenico Gnoli) — „Lo Zar prega“.)

Ћутите, народи! Заступник Бога словенског на коленима је у светој цркви Московској. метанише и моли се. А Бог словенски погледа благо са високог свода небеског: руке шири, облаке отвара и — слуша. — Мир! Цар се моли! Ни речи, ни гласа, ни уздаха! Козаци, врхови ваших копаља знају већ оне Пољаке немирне! А ви са језерске Финске, мир! Цар се моли! Цар се Бога тиче ваше право!? Цар који влада небесима има пакао, а Цар житеља руских има — Сибир. Пламен и лед! Поделили су муке. Мир! Гробни мир, бунтовници! Мир од Балтичког до Жутога Мора, од Леденог до Црнога Мора. Ћутите! Цар се моли...

Крст је на олтару, а с њега висе самртник: у муци страшној пружа руке прободене. И мати је његова ту: лице је у ње бледо а очи кржаве. Јадна мити! Убили су јој и на крст прибили сина јединца! А син јој беше лен,

беше свѣт, беше чаша љубави њене! Јадна мати, у њезину је срцу плач свију матера...

Цар се моли: „Благословени Исусе, Богородице истинита, тако ми Суда Измирења што га засновах међу народима...“

Шта то би, те Цар уздрхта?

— Ништа, Господару, то је рик топовски! Али... далеко се кољу, Царе Господару! Далеко је Јапан.

Али јецање се јоште чује. — Козаци! нађите ко је! Зар они из Финске? Пољаци зар? Или су то бунтовници из Сибира? Ко се то усуђује да јеца? Козаци, ко то наредбе гаси?

— Ништа, Царе Господару! Она са олтара, вечита мати наша, сузе лије и горко плаче...

Рим.

С ИТАЛИЈАНСКОГ ПРЕВЕЛА
УМБЕРТА ГРИФИНИ

На гробљу

Сваког тренутка се отвори по један нов гроб у овој постојбини бола и плача, и сваког се тренутка спусти по која неостварена нада, по која угашена жеља. Нижу се гробови, а уздаси се камене и сузе се леде, те, надајући по њима, прекривају их и затрпавају тако, да теби, који ходаш по њима, и не пада на памет на чему снујеш своје наде, где подижеш жеље своје! Ходаш и, бирајући место срећи својој, бираш јој, и гроб у исти мах. — Иди и тражи! Али кад у ходу своје наиђеш на неког који код отвореног гроба стоји; када дођеш до њега који није имао суза ни уздаха да гроб покрије; до њега, коме је срце пренукло а уздаси у крв запливали, коме су сузе као жива лава на душу падале, — ту застани. Погледај тога који не диже очију са отвореног гроба; не питај га ни о чему, већ се наднеси над гроб да видиш шта то сахрањује. — И тада, када схватиш како је томе несрећнику који се, мимо све остале, одрекао живих нада својих, који је свежу срећу и бујне жеље бацао тамо, одакле се дићи не могу, па их онда крвавим погледом, износећи им крваву душу, моли и преклиње да утону и ишчезну — када познаш живи гроб, који је извор болова што не умиру, тада бежи. Бежи далеко!

Ст. С. Н.

Локвањ

Пријатељу, добила сам свежањ лепих, белих цветова. Касно у ноћ очекиваше ме та кита на столу, да ме прекори својим сузама. — Шта ћемо ти? питаху ме ти бели, сочни цветове. Требамо ли ти као доказ — ево нас! шапутаху скупљене лиске, грчећи се све више. — Без мириса, хладно, као снежно прамење, лежаше то цвеће, продирући ми до срца својом студи. — Зар ми то доносите лепи, бели цветове? А како сте лепи, колико је нежности и чистоте у вама, па зар можете бити тако сурови! Зар у свету није лепо само ради Лепога, па зар није слатко и умрети као символ лепоте и нежности? — Али ви хоћете живот, да! Чиме могу ја да вам сад помогнем? Врло мало! И спустих невесело цвеће у воду.

Јао ми је било, пријатељу, на те цветове, што су прекорима саломили радост моју, па их и не гледах више, и ако останах у мојој близини. Мисли су моје отишле далеко: обилазиле су свет и залазиле у кутове његове; дођоше и до рита у коме је Локвањ живео. Ту, у тој мирној води, живела је породица његова. Као стубови какви дизаху се крте стабљике кроз воду, која им беше и препрека и потпора, те на површини њеној задовољно пливаху лепи, бели цветове у зеленим чашицама својим. Удаљени од обале, безбрижно уживаху срећу своју ови цветни лабуди.

Али шта није урадила воља човекова! — Обезглављене вите стабљике жалосне стрче сад на оном месту, док тужни цветове њихови умиру крај мене...

Сило ме притискиваше сазнање, да је рад тога задовољства скидана срећа њихова, а сад их немамо ни ја ни они! Гуших се у неком болу, мислећи на цветове и разумевајући их потпуно, кад ме трже меки шум њихових нежних листића. Сироти, леги цветове, поткрепљени неколиким кањима воде, и ако клонулих главица, певаху ми тихо, изнемогло, једну песмицу!

„ — — Далеко је Гангес — — Да се у мутне његове таласе загњурим, да вам на обалама његовим Лотоса наберем — — Пусте жеље, бесплодно саварење — —!“

Хтећи да поправе прекоре своје и да се пријатељски са мном опросте, издишући, певаху ми ону песму, због које су и жртвом постали! Испевали су песму, па су издахнули под сузним пољупцима драги цветове!

Увехнули су, увехнули, пријатељу!

Ст. С. Н.

Клонуће се једном...

Клонуће се једном после ових немирних дана. И ко зна да ли ће душа бити пресићена или ће младост изгледати изгубљена и ако још није прошла?

Уздахнућеш и оборити главу и почећеш да се мириш.

Ако се помириш са судбином ти се мораш помирити са средином у коју те је судбина бацала.

Ако се помириш са животом ти се мораш помирити са садашњицом коју ти живот даје.

Помирићеш се мрзећи и своју средину и своју садашњост.

А како је твоја средина била некада за тебе идла а твоја садашњост за тебе срећа!

Клонуће се једном. И ко зна, можда клонула душа помирена и одморена, неће моћи волети и неће умети мрзети.

Влад. Станиславић

Тонеш...

Зар се опет обнављате некадашњи, једном доживели часови? И нико од нас не види себе колико сваком даном постаје засићен и уморен, колико тоне у оном интимном куту где га све везује за најбаналнији живот. Ми, сакупљени, изгледамо подмлађени, јер се преносимо у далеку прошлост, јер су сад код нас успавани и ситни пороци и пакост и лаж.

Срца нам куцају радосно и искрено, очи нам гледају наивно и нежно. И све то одлети и изгуби се кад се развијемо на све стране.

Гледао сам дуго за тобом како се ветар игра твојом косом, размишљајући како се живот игра твојом судбином.

Ти тонеш. Јест ти тонеш лагано и неосетно, ја сам то опазио. Сви смо ми за кратко време били они стари,

али смо у правој боји кад нисмо заједно. Ти тонеш најдубље од свију нас јер си била најбоља и најслабија међу нама. А знаћеш за то ако се доцније још једном видимо.

Ми ћемо ти, ако останемо на својим местима и са својим мислима, ми ћемо ти опет отворати своје срце и ти ћеш однети наше тајне да нас вређаш и наше снове да их исмејеш. Али свеједно, ускоро ћеш бити и за нас из-

губљена, и никада нећеш знати колико си била добра и колико си могла бити боља. И зато те ми и жалимо и волимо. Па смо још и накосни, јер се радујемо што ћеш често у животу имати часова самоће кад ћеш се дигнати из прашине, и кад ће многа честита мисао пробудити твоје сузе.

Влад. Станиславовић

УЗ НАШЕ СЛИКЕ

Гундулићев сам (сликао В. Буковац). Штросмајерова Галерија Слика (Загреб) поноси се власништвом ове велике и одличне Буковчеве радње. Песничка инспирација изводи пред Гундулића цео низ лица, земаљских и надземаљских, које га стално прате и излазе пред његове умне очи, обећавајући му мир само онда, када их буде опевао и тако извео пред очи свих оних који буду читали његове чудно меке и изразне осмерце. —

Благовештење (сликао Ц. Медовић). — „Радујеја благодатнаја!“... Узвишеност божанске благе вести одушевила је уметника Целестина Медовића, по роду Дубровчанина, те јој се предао свим својим хришћанским заносом и огледао да је сликовно изрази. Пред нама је само црна репродукција најлепше хармоније боја и живе уметничке израде овог хришћанског мотива. У низу несумњиво одличних радова Медовићевих, Благовештење стоји на једном од најлепших места. —

Свршено је! (сликао И. Мрквичка). Још вазда вредни уметник, Чех, бугарски сликар Иван Мрквичка, објавио је овом сликом један моменат тешких дана бугарског ослобођења. Хранилац породице, супруг и отац, отишао је у бој. — Жена са нејаким дететом жудно изгледа његов повратак. Али једне ноћи долази његов бојни друг и... Слика представља свршетак те тужне приче.

Сликарство и Вајарство (вајао Р. Валдец). — На уласку у Хрватски Уметнички Павиљон (Загреб) постављене су обе ове камене статуе, које немо говоре какве се уметности негују у том дому. И ако су оба ова рада из ранијег уметничког периода Рудолфа Валдеца, ипак је њима објављена она уметничка вредност која је данас обилно везана за име овог одличног хрватског уметника.

Крај морске обале (сликао Т. Кризман). Дивно Јадранско Море, које је одушевило многог нашег уметника, придобило је за своје дражи и лепоту и вредну кичицу

даровитог Кризмана. Његова уметничка љубав према Јадрану толико је силна, да је највећи број слика и студија извео на његовим обалама. Читаоци „Нове Искре“ то су могли и сами онажити према до сада објављеним радовима овог уметника. —

Портрет (сликао В. Буковац). Посетиоци прве Југословенске Изложбе морају се живо сећати овога портрета који је привлачно сву пажњу и посвећених и непосвећених посетилаца. Све особине Буковчева манира јасно су изражене у њему, а величина утиска најбоље доказује колико је Буковац уметник по вољи Војвој. —

Део зида манастира Манасије. Сетите се „агарјанских“ напада на манастир Хилендар и свих мука и преданости светој обитељи што их у њему показа Данило, доцније архиепископ српски, па ће вам бити јасно, зашто су наши стари подизали око манастира читава утврђења. Остаци таквога утврђења, зид и једна кула (поред још неколиких), виде се и на овој нашој слици. —

Са села (сликао Ј. Бужан). Не знамо ни једног хрватског уметника који је одушевљеније зашао кроз свој народ, да у њему, у свакодневном животу његову, узима грађу за своје радове. По техници модеран, по избору грађе чисто народан, — Бужан ће у хрватском сликарству оставити трајнога спомена и стећи, несумњиво, велики број угледача, о ушевљених да послуже и чистој уметности и свом народу.

Рибари (сликао М. Кл. Црчић). Од прошлога рибарства покварене су мреже, те је сада потребна — Бог би знао већ који пут — потпуна оправка. Буде ли лова, неће се жалити труд, али ако и опет омахне, тешко нашим рибарима у Далмацији, којима земља не да ничега, а море отима и квари једину наду у онај црни хлеб који мучнички поштено једу наши честити поморци. —

ХРОНИКА

НАУКА

Конкуренција радијуму

Откриће професора Баскервила, које је дало науци два нова зрачна елемента, изазвало је читаву сензацију у научном свету. Познати енглески природњак Уиљем Рамсеј овако пише о њима: „И ако радијум име већу активност, ипак ова два елемента играће огромну улогу у будућности. Пре свега, нарочито је значајна околност, што се ови елементи могу добити у много већој количини од радијума, а користећи се при огледима знатно великим количинама тих елемената, може се изазвати и веома интензивни светлосни ефекат. Тор, из којег се добијају ови елементи, има, поред тога, веома велику примену у индустрији. Располажући, дакле, великим количинама тора, главни његов део може се употребити за производњу елемената, а остатак његов за индустријске циљеве. Нема никакве сумње, да ће медицина корисно употребити овај Баскервиллов проналазак, јер огледи дају већ повољне резултате. Радијум је ипак издржљивији и сталнији од ових елемената. Тор, из кога се они добијају, добавља се из монацита. Професор Баскервил сада је главни хемичар Енглеског акционарског Друштва за производњу тора из монацита који се у огромним количинама довози из Нове Каролине. Према томе, пред њим је огромно поље за рад.

„Нови елементи прозрачују гвожђе, бакар и многе друге ствари. Зраци њихови, пролазећи такве предмете, бацају довољно светлости на заклон око њих. —

Уиљем Рамсеј, како пише један енглески журнал, саопштио је још једну занимљивост о радијуму. Његови огледи довели су до уверења да радијум подлеже процесу распадања после 1150 година. Интензивност тога процеса не зависи од количине радијума. Радијум се претвара, као што је познато, у хелијум и још неке до сада непознате неидентифициране елементе. Већ и према томе, хипотеза сталности радијума за милијоне година — не може се одржати. Стварање радијума мора бити непрестано, јер би иначе његова количина била већ одавно испржена.

Л.

УМЕТНОСТ

Чешко Народно Позориште у Прагу

Споменуо сам у прошлом писму, да је овогодишња сезона Нар. Ђивадла досад била веома занимљива. Ту занимљивост не чини толико приличан број оригиналних новитета, који се махом не уздижу изнад нивоа оних ко-

мада, којима је цела каријера, да се свакој претплатној четврти, по једанпут покажу, па да се предаду у „вечном санку“ у позоришној архиви — него је занимљивост целе сезоне зачињена са неколико реприза, које су, као дела признате литерарне вредности, извршеном игром глумаца и красном, смисљеном режијом успеле да се не скидају с репертоара, и ако се у Нар. Ђивадлу и драма и опера дају на једној позорници.

Одмах у почетку сезоне (16. септембра 1904. год.) изнесена је била Нушићева „Пучина“ — прва српска драма на позорници Нар. Ђивадла — коју је превела г-ђа Хана Квапилова. Публици — која је и при репризи напунила кућу — комад се допао, критици међутим не. Неколики су налазили, да је та ствар и сувише модерна и да по „Пучини“ Београд изгледа да је Париз, док су други нагласивали, да се конвенционална драма са облигатним „браколомством“ већ преживљује, замеравући још „Пучини“, да нема на себи ничега специјално „српског“. Међутим сви су се сложили у томе, да Нушић извршено познаје драмску технику. После „Пучине“ обредило се доста оригиналних новитета; већина међутим није побудила јаче интересовање. Изузетак чини историјска драма Алојса Јираска „Gero“ и шалива игра Вожене Кунетицке „Сор“. У својој драми Јирасек се враћа у доба, када се хришћанство почело дотицати северних Словена — сватовита. Премијером ове драме, коју је режирао г. Јарослав Квапил, а у којој је ангажовано готово целокупно драмско особље Нар. Ђивадле, прослављена је и годишњица (двадесет друга) обновљеног Нар. Ђивадла. „Сор“ Вожене Кунетицке допао се публици више својом „шаливошћу“ него ли литерарном вредношћу.

Необично се много и радо гледа Мадачева „Човјекова трагедија“, у којој је опет прилика, да драматург г. Јарослав Квапил покаже свој смисао за режију најтеже врсте. Од осталих реприза задржаћу се нарочито на Ростанову „Сирани од Бержерака“ и Шекспирову „Хамлету“. „Сирани“ је превео Врхлицки, који још непрестано задивљује неуморним радом. Овај превод нов је доказ виртуозности Врхлицкога у превођењу и у стихотворству (али није и најновији доказ, јер од тога доба преводи Врхлицки све талијанске класике, целокупног Петезија — а уз то је написао либрето „Цесика“ за оперу Ј. Б. Феретру, по Шекспирову „Млетачком Трговцу“). Сирани приказује г. Едвард Војан, Роксану г-ђа Марија Лаудова. — Војан је данас несумњиво најбољи чешки глумац. Његова игра сведочи, да гледамо интелигентна глумца, који је начисто са назорима модерне уметности. Он игра ретко, али кад изиде пред публику, изнесе још у истини нешто ново, нешто врло, уметнички. И „Сирани“ је одевен у све одлике тога даровитог глумца. Ростанов романтични, готово идејални витез налази у Војану извршеног приказивача, нарочито у сцени: у позоришту, па под балконом, где Христијан прима Роксанине пољупце, које је Сирани заслужио. Извршено, да не речем савршено, приказује приказ, кад „падне с месеца“, те задржи виконта, док се Христијан и Роксана

не венчају; цео приказ пак крунише завршном сценом у манастиру: читање писма, халуцинација и умирање. Војанов приказ „Сирапа“ спада у оне, који квалитетну глумца за уметника. А Роксана? Та плавокоса, романтична девојка, заљубљена у звездану ноћ и стихове, занесена за песничким „духом“! Госпођа Лаудова само показује разноврсност своје уметничке личности, кад је своју јуначку природу прилагодила, боље рећи заменила, нежним темпераментом појетичне Роксане. Да та реакција буде и г-ђи и Народном Ђивадлу на дику, помогла јој је нарочито она особина, са које је с правом заслужила име: „Племићка са урођеном отменошћу“, како је одушевљена чешка публика назива. — „Cyrano de Bergerac“ се и у целини врло добро приказује, нарочито вреди споменути старог Мошну, који, ма да се већ преко четрдесет година окреће на позоришним даскама, ипак приказује старог, простодушног, и доброг Рагеноа, да — што 'но рекли — „не може бити боље“.

Ту скоро приказан је Шекспиров „Хамлет“ у новом преводу Ј. В. Сладка а под режијом драматурга г. Квапила, који је — ваља напоменути — признат нарочито као редитељ Шекспирових драма. И Шекспир ретко долази до речи на даскама Нар. Ђивадла. А он бар има права на то и дан данас и „ва вјеки вјеков“, и поред свих модерних и најмодернијих, па разуме се, и преко њих и после њих. Овде, узгред буди речено, лане се забринуло уредништво „The english illustrated magazin-a“ за развој модерне драме, те се обратило многим млађим модерним драмским писцима с питањем: шта да се учини у интересу развоја модерне драме? Овом приликом згодно је споменути, шта на то одговара *Emil Bergerat*, француски песник и драматичар: „Ја сам француски писац и читам Шекспира сваки дан; да сам енглески писац, читао бих га сваки дан, сваку ноћ, целе седмице! Шекспир је почетак и крај драмске уметности у свима језицима, у свима земљама. У њему је и сва техника драмске уметности. Лане у јуну, кад је Сара Вернар играла у моме комаду „*Plus que reine*“ у позоришту *Adelphi*, гурао сам се кроз Лондонске улице, само да се нагутам ваздуха, који је Шекспир дисао. „Учитељу учитеља“, молио сам му се у духу; „ти, који си био Молијер, Корнељ, Расин, Мариво и Виктор Иго у једној особи, а осим тога одан слободи мишљења, говора и снова, молим ти се, смилуј се на мене грешника и одврати главу своју од позоришта *Adelphi*!“ Да, драги господине — пише даље *Bergerat* уреднику поменуте енглеске ревије — држите се свога Шекспира, тај ће вам вратити све што сте изгубили, или губите — идеју, стил и све остало!“ Нисам навео ово бајати Шекспиру у прилог — тај човек, у којем је читаво човечанство, није тога потребан — већ као доказ, да су и модерни драмски писци свесни своје немоћи, да са позоришне делују тако моћно, те се они, сви одреда, склањају с пута, кад Шекспир има реч. — Па тако је и чешка публика једва дочекала репризу „Хамлета“. Тај у принпу увиђени, млади, скептички философ-принц, вазда има новог да нам каже, још више, да нас прозре, презре и исмеје, па ипак бисмо га и поново слушали, трудили бисмо се да разумемо његову философију, ишли бисмо за њим, па макар нас вечно водно кроз божанску појезију свога творца.

Познато је већ да је „Хамлет“ узор свих, и добрих и рђавих, глумаца. У Народном Ђивадлу морао је, сасвим природно, донасти Војана. И успех, који је постигао „Хамлет“ с Војаном и Војан с „Хамлетом“, без сумње је највећи, који је даровити чешки уметник доживео. Он схвата Хамлета модерно и тако га приказује. Ну ту није

доста само схватити. Он је покушио све, и најскривеније нити компликоване душе Хамлетове, заронио се у сваку мисао, коју Шекспир преко младога принца исповеда, проучио сваки покрет овога несхватљивог младића — Војан се управо претворио у Хамлета. Није то, како се код нас ради, декламовати патетички стихове, ходити замишљено, „правити се“ скептик. Хамлета може приказати, не, створити га пред гледаоцем само уметник, прави уметник, за кога је *conditio sine qua non* да познаје и разуме Хамлетову философију, што се каже, у танчине, па тек потом дуго и дуго проучавати, како да се то све суради, како да нам се та сложена душа што јасније и што реалније прикаже. А за све је то потребно много студије. Тек онај глумац који се не осврће много на таленат, него своју улогу приказује са студијом, заслужује да се назове, интеллигентан глумац. Игра Војанова сведочи, да њему није био циљ, да се пред публиком „покаже“, већ да се, удубив се у Шекспирову појезију и разумевши је потпуно толико занео за свога Хамлета, да је у њему стварао управо свој идејал. А то је највиша квалификација, коју глумац може постигнути.

Офелију приказује г-ђа Хана Квапилова, неоспорно највећа данашња чешка модерна глумица. Тек тако дигностиована и задахнута уметница, каква је г-ђа Хана, може да нам овако изведе најеластичнију вибрацију женске душе. У ње је сваки тон, сваки глас један осећај. Па како осваја гледаоца сваки својим покретом, како му управо предаје своје осећаје! У „Хамлету“ је на врхунцу своје приказивачке уметности у сцени, кад пред краљем, краљицом и Лаертем суманута расипа и побира цвеће уз једва чујну попевку, чији нам неодређени тонови побуђују највеће саучешће према тој болесној души. — Врло су проста средства, којима г-ђа Квапилова постиже најживље утиске у гледалаца. Она студује душу, и сваки глас, сваки покрет потиче јој из дубине душе. А то је једини пут, којим данас може модерни глумац поћи. Као што нестаје у модерној драми теорије са „експозицијом, перипетијом и катастрофом“, тако у данашњем приказивању нестаје свега онога, што нас подсећа, да имамо пред собом глумце, који „изигравају“, уместо да гледамо људе, с којима саосећамо. Г-ђа Хана је уметница, која у својој игри непрестано одржава сутицај својих осећања са гледаоцима. Хоћу још мало да се задржим и на режији г. Квапила. Режија и инсценивање — ствар, за коју се у нас, поред неразумевања, још и врло мало пажње поклања — игра на модерној позорници неоспорно врло важну улогу. Од режисера се ниште данас велика интелгенција, дигностиован укус, познавање позорнице — он мора бити управо читава драматургија. А то је сасвим природно. Гледајте најбољу драму, са добрим глумцима, на позорници која никако или можда врло јадно представља место где се радња догађа, утисак ће бити врло слаб или га можда неће ни бити. С тога редитељ мора врло много студије уложити претходно у то — да постане добар редитељ.

У некојим модерним драмама управо главни утисак постиже режија. Споменуо сам већ, да је г. Квапил, драматург Нар. Ђивадла, признат нарочито као редитељ Шекспирових драма. Међутим, мене је уопште сваки комад, који је он режирао, задивљавао тачношћу, укусом и смислом. Тако и при Хамлету. Инсценивање ноћи (I. чин, I. сцена) у којој ишчезавају звезде, па сцене, у којој је дух очев с Хамлетом, затим сцена на гробљу, управо је изврсно. Видите да је све израђено смишљено по плану, а не тек да се натрпа позорница.

* * *

Напоредо с драмом даје се у Нар. Ђивадлу опера, која, управо, превлађује и којом се Прашка публика ванредно одушевљава. Шеф опере је *Карел Коваржовић*, добар компониста (нарочито му се одликују опере „*Na stárem bělidle*“ и „*Psohlavci*“) а још бољи диригент. Поред њега су још два диригента: стари Ангер и млади Писка, обојица међутим не значе много. Нар. Ђивадло негује нарочито своје домаће ствари, и у томе наравно има право; посенце пак највише дела чешког музичког трифологија: драматичара *Сметане*, лиричара *Дворжак* и Вагнеровца *Фибиха*. У оцени млађих компониста Коваржовић је оштар, на их слабо пушта да се на позорници Нар. Ђивадла појаве. Ове сезоне приказана је једина нова оригинална опера „*Vlasty skon*“ (Властина смрт) од младог компонисте Отокара *Острчила*. Острчил је њак *Фабихов*: дело му и сувише то доказује. Већ либрето д-ра Р. Пиниха узето је из словенске митологије а *Фабих* је и хтео, попут Вагнера, који је обрадио германски мит, да у својим операма изнесе словенску митологију. Што он није могао довршити, наставља његов ученик, који је без сумње јак таленат, али као што сам рекао, још се много ослања на свога учитеља. Занимљиво је, да употребљава неке мотиве из *Сметане* (на пример *Лабушин* мотив), хотећи их тиме као санкционисати. И критика и публика дочекала је младог компонисту (тек му је око 25 год.) врло симпатично.

Од туђих ствари приказан је први пут *Кинцлов* „*Евангелиман*“, који је међутим готово пропао, и ако то *Кинцл* не заслужује, (он не иде у „озлоглашене“ Вагнеровце). У *Кинцла* је мало снаге за изражавање драматичности, али се не може порећи смисао за музику блиску народној (II. стр. у „*Евангелиману*“ сцене при купању). Најзнатнији гости ове сезоне беху; *Евелиј Дољинин* из Петрограда и *Владимир Флорјански* пређашњи оперски певач у Прагу, а по том у Варшави. Дољинин је певао: *Ленскога* у „*Оњегину*“ од *Чајковског*, *Дон Хозела* у *Бизетовој* „*Кармени*“. *Гунова* „*Фауста*“. Глас му је тонал, школован и лепо развијен, изговара јасно а игра добро.

Флорјански живи сад стално у Прагу, где има певачку школу; гостује чешће, и свако његово гостовање значи распродано позориште. Одличан је као *Херман* у „*Пиковој дами*“ од *Чајковског* и као *Далибор* у *Сметаниној* истоименој опери. Ускоро пак слушаћемо га у *Вердијеву* „*Отелу*.“ *Флорјански* пева, поред све испеваности, врло лепо, а глуми изврсно.

Необичан успех постигла је *Шарпентјеова* „*Лујза*“, без сумње једна од најлепших модерних опера (*Густав Шарпентје*, који је написао и текст и музику, назива је: музички роман). Ту скоро прославила је „*Лујза*“ свој 25. приказ, који је за кратко време дочекала. Успех је оправдан: поред занимљивог садржаја, кроз који се разлива сва топлина оног француског ваздуха, музика *Шарпентјеова* пуна је живота, да речем, крви, финесе, стила, а инструментација, од почетка до краја, духовито разрађена, често укаже на сасвим нове тонске боје. „*Лујзу*“ красно изводи *Ана Славикова*, јер улаже у ту улогу и богати глас и сву уметничку интелигенцију своју.

Прве певачке снаге, као: *Ружена Матурова* (драмски сопран), *Амалија Боцкова*, која је за кратко време постала љубимица Прашке публике (нарочито као „*Мињона*“, *Марженка* у „*Продапој невести*“, *Татјана* у „*Оњегину*“), *Марија Клубатова*, на алти: *Кланова*, *Фелдонова* (ова на-

рочито у „*Risque Dame*“), од мушких: тенори *Маржак*, *Птак*, *Фигар*, баритонисте: *Бенони*, *Викторин*, *Полерт*, басы: *Климент*, *Шир*, *Полак*, сви заједнички одржавају на висини углед чешке опере. Нарочито се истиче *Бенони*, који је и као певач, а још више као глумац, извртан. Његов „*Дон Жуан*“, „*Оњегин*“, „*Волеран*“ и др. креације су прве врсте.

Балет се у чешкој опери не негује толико као у *Пешти* и *Бечу*; употребљава се већином само у операма, где је потребан. Засебне балетне представе дају се врло ретко.

У чешкој опери нарочито добар утисак чини ванредно дисциплинован оркестар (има их преко 60 свирача), што је заслуга оперног шефа *Коваржовића*. Међутим и збор је пуи и добро одговара својој дужности. Од оперних редитеља најбољи је *Полак*.

Како је Нар. Ђивадло заузело цео обим овога писма, то ћу у музици у Чеха и концертној овогодишњој сезони у Прагу говорити у трећем писму. —

Петра Коњовић

ЂУРО ДАНИЧИЋ

o

великом земљотресу 28. октобра 1880.
у Загребу

Кад се чуло у Београду о том страшном земљотресу, многобројни пријатељи и поштоваоци Ђ. Даничића прво су помислили на њега, дику и понос српске науке, и забринуте су се питали: шта је с њим, како је прошао он?

У име своје и једнога дела тих Даничићевих пријатеља и поштовалаца, међу којима, колико се сећам беху г. г. Ст. Новаковић и М. Ђ. Милићевић, обратио сам се Даничићу, својему многоцењеному доскорашњему наставнику и пријатељу, право телеграмом, питајући га за живот и здравље.

На то питање добио сам одмах, телеграфски, овај одговор:

„Господину Момчилу Иванићу сунгенту реалке Биоград.

„Слава богу здрав сам. Молим кажите и Бозовићу коме већ писах. Хвала вам.

„Даничић“.

А то Даничићево писмо, сад већ такође покојном Бозовићу, његову зету, за ким му је била удата синовина (кћи Милоша Поповића, некадашњег уредника „*Видована*.“) гласи, у колико се тиче тога земљотреса, у верном препису:

„Господину Бозовићу секретару министарства иностраних послова Biograd (Belgrad Serbien)“

„У Загребу 28. окт. 1880.

Мили мој и драги зете!

Јутрос пред 7¹/₂ сахата био је овде јак потрес, каквога ја још нисам доживео. Може бити да ниједна кућа није остала, која није оштећена. У соби у којој спавам не могу више спавати, него се морам склонити у собу у којој радим. Хвала богу што ме зло није затекло у постели, него сам се управо био умно и обукао и пошао у другу собу. У тај час стадоше пуцати зидови у спаваћој соби, соба се сва нануни праха, и стадоше падати од зидова цигле и леп. Како ми је постеља покрај зида, у час би пуна цигала и лепа. Да сам био у постели, бог зна бих ли остао жив, а за цело бих био угруван, те ти не бих данас писао овога писма. У саборној цркви пао је свод над главним олтарем. Нова зграда академичка тако је страдала да се у њој не сме стајати; а бог зна како ће моћи бити и кад се оправни. Свет се узнемирио, пуне су га улице. Боји се свака да се зло не понови.

„Буди ми здрав и задовољан.

„грлећи те и љубећи

„твој чинв **Ђуро.**“ *)

25. маја 1905,
у Београду.

Слоштити
Момчило Иванић

* Престао је излазити „Славјанскій Вѣкъ“, руски лист који је, под уредништвом Д. Н. Вергуна, излазио у Бечу. Због слободоумља у оцењивању руских ствари, забрањен је био за Русију, а због тога је и изгубио највећи број претплатника. О Словенима је писао са пуно искрене љубави, а о њиховим разлицима са пуно помиљивости. Уредник се ипак нада да ће „Сл. В.“ ускоро опет угледати света, а да не би прекидао везе са својим читаоцима, Г. Вергун спрема „Свесловенски Календар за 1906. г.“ и „Свесловенски Катихизис“. —

* Срп. Краљ. Државна Штампарија спустила је цене неколиким својим издањима. То су: „Данашње дипломат-

*) Нема сумње, да ће и сам читалац запазити сваковрсне занимљивости, које пружају горња слошћена, нарочито писмо Даничићева. Из једнога места његова види се како је случај — управо лева навица Даничићева, да рано устаје и да га 7¹/₂ сахата из јутра не затече у постели — учинио, те није тада био погнуто, или био, више или мање, оштећен. Да се прво десило, не бисмо од њега имали ни оводико рада на загребачком академијском речнику (део I. део од *a-česka* и у II. делу од *četa-čote*), колико имамо до његове смрти, која га је после мало више од две године (13. новембра 1882. у Загребу) затекла у немурном раду, до последњег часа живота, на овом монументалном делу о српском језику.

Није без своје занимљивости ни говор („нарече“) исто чини, којим је писао Даничић свом блиском и веома драгом рођаку Бозовићу; јер је ипаче писао јужним говором. Исто тако занимљив је и прависне, по којем у овом писму у одређеним изразима реч *Бог* нише малим почетним словом, као и име државне установе „министарство иностраних послова.“

Као што је ово, тако и остала Даничићева писма пок. Бозовићу морају бити од особите занимљивости за познавање и интимног Даничића. За то би требало како га, ако им се може ући у траг и пису већ пронаћи, тако као и остала Даничићева приватна писма прикупити и објавити. Из њих би нам, поред осталих занимљивости, за цело у јасној светлости просицноу интимни Даничић. За прикупљање и објаву тих писма, као и за издање одређених дела Даничићевих, била би најповољнија Српска Краљевска Академија.

ско и консуларно право“ од Г. Гершића (од 7·50 на 4 динара), „Немачко Кривично Право“, превод Д-ра М. Веснића (од 12 на 6 динара), „Римско Јавно Право“, од Ж. Милосављевића (од 5 на 3 динара) и „Циљ у праву“ превод А. Борисављевића (I св. од 3·50 на 2 динара, II св. од 4 на 2 динара). —

* Главни одбор друштва за подизање храма Св. Саве намеран је да подигне цркву на Врачару у Београду, у част и славу просветитеља Српског Св. Саве, на одређеном месту, где је сада мала црква Св. Саве. — Захтеви су: Црква треба да је достојни споменик захвалног Српства и да потпуно одговара великоме и љубљеноме Светитељу — патрону српских школа; она треба да је монументална и да је у српско-византијском стилу. — Грађевина треба да захвата са зидовима од 2.000 до 2.500 квадратних метара и да садржи све делове, који одговарају прописима и потребама обреда православне цркве. Олтара (апсида) треба да буде три доле а горе на емпорама још два. Потребно је да се предвиде: крстоница, ризнице и остале одаје за одежде, књиге и друге црквене утвари. Такмичари ће означити: колики број верних може стати у главном делу храма а колико у споредним, доле и горе, рачунајући по 4 човека на квадратни метар. Исто тако ће казати какву систему грејања и проветравања држе као најбољу за овакав велики храм. Торањ за звона мора бити одвојен од цркве. Величина и облик његов оставља се на вољу утакмичарима, али треба да буде у истом стилу у коме је црква. Грађевина цела с пола треба да је обложена тесаником, а и извесни делови у унутрашњости треба да су од камена; остало да је изведено од добрих опека. Позивају се Срби архитекте из свију крајева српских да се такмиче у изради скица за ову цркву. Скице треба да су израђене у размери 1:200 и да садрже: основу цркве и њених делова у приземљу и основу у висини емпора, један главни подужни пресек, лице са pročела и лице са јужне стране. Уз скице треба поднети и писмено објашњење и израчунати целокупну садржину цркве, почев од хоризонта земљишта па до основе крстова на врху кубета, по коме би се могло судити о њеној цени. Такмичарима није допуштено да обележе скице и прилоге својим именом, већ каквим знаком или мотом. Знаци или мото биће и на завоју писма у коме је дотичан стручњак своје име обележио. Скице треба упутити „Главном одбору друштва за подизање Свето-Савског храма“ до 1. јануара 1906. год. Нацрт о положају земљишта (план места) са висинским котама за ову цркву добија сваки утакмичар бесплатно од секретара главног одбора. Награде за израду скица биће три: прва од 2.000 динара, друга од 1.500 динара и трећа од 1.000 динара. — Оцењивачки Суд моћи ће предложити за откуп још две скице, ако то заслужују. Ненаграђени радови враћају се, а награђени и откупљени остају својина Главног Одбора. Оцењивачки Суд саставља: Императорска Академија Уметности у Петрограду (Императорская Академия Художествъ въ С. Петербургѣ). Академија ће указати скице достојне за награду и откуп, и даће своје мишљење с мотивацијама о њиховим добрим странама и недостацима не примајући на се никакву неправку скице.

* На конкурс Народног Позоришта стигле су ове драме: „Крај“ (комед у три чина), „На таласима“ (комедија у 5 чинова), „Свадбено јутро“ (драма у 1 чину), „После претпоследњег откуцаја“ (комед у 1 чину), „На избрдници“ (драматске слике из савременог живота срп-

ског селака, у 3 чина), „Ноћ иза кулиса“ (комед у 1 чину) и „Косовка Девојка“ (драма у 1 чину). Ни једној драми није досуђена награда, а решено је да се могу играти: „Крај“, „После претпоследњег откупаја“, „На избрици“, „Ноћ иза кулиса“ и „Свадебно јутро“. —

* Г. Д-р Лазо Димитријевић лекар, Павле Лагарић архитекта и Саво Миладиновић философ почеће од 1. септембра о. г. уређивати у Сарајеву нов месечни часопис „Дан“. — Излазиће месечно у 2 штампана табака а цена ће му бити до краја године 3.50 динара (3 круне).

* У издању штампарије Plon Nourit et Cie (Париз, 1905.) изашло је, на француском језику, дело Д. М. Бранкова: „Македонија и њено хришћанско становништво“. Дело је до крајњих граница шовинистичко, јер у Македонији зна само за Бугаре, Грке и Буцовлахе. Писац је, поред тога, и цео Косовски Вилајет убројио у Македонију. На тај начин писац је избегао свако озбиљније претресање своје кроз неозбиљне радње. —

* Министарство Народне Привреде штампало је на француском језику опширно дело „La Serbie à l'Exposition universelle de 1905. à Liège“. У њој су стручне расправе Л. Зрнића, Д-ра С. Тројановића, М. Н. Христића, Мил. Ж. Јовановића, М. Н. Лукићевића, М. Аврамовића, Д-ра М. Васића, Д-ра Д. Ј. Антуле и В. Јовановића о прошлости Србије, њеним садашњим политичким, друштвеним, културним и привредно-финансијским приликама. —

* Љубомир Балтић, пеш. капетан, штампао је „Учебник за редове пешака“. У књизи је 6 слика и 4 цртежа. Књизи је циљ да помогне обуку редова у сталном кадру а доцније да му буде подсетник. Цена је 0.50 динара.

* Коларчева Задужбина штампала је нову приповетку Л. Комарчића „Просиоци“. Цена је књизи 1 динар.

* Српски Универзитет донео је одлуку да се прах Мајор-Мише Анастасијевића, великог српског добротвора, пренесе и погребне у Београду, и да у згради универзитетској (поклону Мајор-Мише) подигне споменик овом великом просветном добротвору. —

* У Српској Вишој Девојачкој Школи у Новом Саду било је у току ове школске године 130 ученица. Од њих је 127 Српкиња, 3 Хрватице, 1 Русиња и 1 Словакиња. Успех у наукама био је врло добар. —

* Живојин Дачић, секретар Српског Универзитета, израдио је „Споменицу“ у којој је изнесен историја Велике Школе (Лицеја) од њезина почетка до оснивања Универзитета (1838.—1905.). У тој су књизи изнесене све промене у уређењу и развијању Велике Школе, историја

завода, семинара и ђачких дружина и фондова. Поред тога ту је и преглед наставничког особља и предмета, статистички преглед ученика за сваку годину, списак ученика који су свршили Лицеј или Велику Школу и кратке биографије свих доданаших наставника са библиографским прегледом њихових радова. — Књига ће бити готова до краја ове године, а у њој ће, поред одличне техничке израде, бити и слика свих знатнијих радника у Великој Школи.

Вера и инстинкт самодржања као најважнији фактори морала. Предавање поручника Светомира С. Ђукића. Цена је 0.30 дин. 1905. Штампана Савића и Кооп. Београд. — 15×22 см. 20 стр.

Zofka Kveder Jelovškova: *Iskre*. Ilustr. M. Rački. 1905. Vlastni založbi Praga. Vlastitom nakladom. Prag. 14×19 см. 128 стр.

Летопис Матице Српске Књига 232. Свеска IV. за годину 1905. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. Вел. 17×25 см., стр. 132. Штампарија српске књижаре Браће М. Поповића у Новом Саду. —

Књиге Матице Српске. Бр. 13. *Живот Д-ра Јована Суботића*. (Автобиографија). Трећи део: Лето. — У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. Вел. 15×24 см., 226 стр. — Цена је овој књизи: 2 круне.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из Задужбине Петра Коњевића, свеска 113. *Грчки мудраци Диоген*. Написао П. И. Бирјук. Превео с руског Ник Николајевић. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1905. — Вел. 13×18 см., 58 стр. — Претплата на сва годишња издања Матичина (без Календара) 4 кр., у иноземству 6 круна.

Zofka Kveder-Jelovškova: *Iskre*. Ilustr. M. Rački. 1905. Vlastini založbi. Praga. Vlastit. nakladom. Prag. Tiskala Binko & Zika v Pragi. — Вел. 14×19 см., 128 стр. Кр. 2. Адреса: Zofka Kveder, Jelovšek, Zagreb, Kukovićeva ul. 14.

Књига II, *Цвијеће са Хума*. Пјесме Новице Ј. Николића. 1905., Књ. Цр. Држ. Штампарија, Цетиње. — Вел. 14×21 см., 68 стр. — Цијена 1 круна.

САДРЖАЈ:

Последњи станар, из записака мога дома, Драгутин М. Домјанић. Загреб.

Негде чух... песма Пијетра Косорића.

Два надшахова роба, истинит догађај са Косова, од Гр. Божовића.

Једној песми, песма Рихарда Николића.

Како се заснивала астрономија? од Јел. Михаиловића, (наставиће се),

* * * песма Влад. Станимировића.

Како је постало друштво за сироту и напуштenu децу, (из Тасина Дневника), (свршиће се).

Из посмрчади пок. Јована Јовановића Змаја, песма.

Из живота пок. Јанка Веселиновића, од М.

Молитва (М. Ј. Ђермонтов), песма Милорада А. Антоновића.

Казна, написала Е. Нега (свршетак).

Пошље много лета... песма Ал. Шантића.

Листића: Цар се моли! (Из „Jakovella“ од Giulio Orsini (Prof. Domenico Gnoli) — „Lo Zar prega.“) С италијанског превода Умберта Грифини. — На гробљу, од Ст. С. П. — Локвањ, од Ст. С. П. — Клоуће се једном. — Топел, од Влад. Станимировића.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Уметност, Књижевност, Разно, Библиографија).

СЛИКЕ: Гуидулићев сан. — Благовештење. — Свршено је. — Вајарство. — Крај морске обале. — Сликарство. — Портрет. — Део зида манастира Манасије. — Са села. — Рибари.